

Een onderzoek naar de rol en verantwoordelijkheid van de opvang gedurende de periode dat moeder en kinderen in de opvang verblijven wegens huiselijk geweld

Vadercontact in de opvang

Vadercontact in de opvang

Een onderzoek naar de rol en verantwoordelijkheid van de opvang gedurende de periode dat moeder en kinderen in de opvang verblijven wegens huiselijk geweld

Milou Lünemann
Katinka Lünemann
Mathilde Compagner

Met medewerking van
Nikki de Jong
Blijf Groep
Moviera
Sterk Huis
Valente

Utrecht, januari 2024

Inhoud

1	Inleiding	5
1.1.	Aanleiding en achtergrond onderzoek	5
1.2.	Doel, methode en vraagstelling van het onderzoek	6
1.3.	Scope van het onderzoek	6
2	Juridisch kader voor vader-kind contact	8
2.1.	Verdragsrechtelijk kader	8
2.2.	Nederlandse recht	9
2.3.	Implicaties van juridisch kader voor opvang	11
3	Eerste contact met vader door opvang	14
3.1.	Werkwijze eerste contact met de vader	14
3.2.	Redenen voor het leggen van contact met de vader vanuit de opvang	14
3.3.	Afwegingen om geen of pas later contact met de vader te leggen	17
4	Contact tussen vader en kind	19
4.1.	Visie op vader-kind contact	19
4.2.	Afwegingen om geen vader-kind contact te starten	20
4.3.	Mogelijkheden en oplossingsrichtingen bij verschil in visie over vader-kind contact	23
5	Samenwerking netwerkpartners en positionering opvang	26
5.1.	Contact en hulp vader vanuit opvang en/of andere organisatie	26
5.2.	Regie en positie opvang rondom vader-kind contact	27

6	Conclusies en aanbevelingen	28
6.1.	Conclusies	28
6.2.	Aanbevelingen voor de praktijk	32
6.3.	Aanbevelingen voor vervolgonderzoek	33
	Literatuur	34
	Bijlage 1: Methodologische verantwoording	36
	Bijlage 2: Wetsartikelen omgang en gezag	40

1 Inleiding

In dit rapport staat problematiek rond contact en omgang tussen vader en kind tijdens de opvangperiode centraal: welke rol heeft de opvang voor slachtoffers van huiselijk geweld in het contact tussen kinderen in de opvang en de achterblijvende vader. We spreken in dit rapport over de opvang, waarbij we het hebben over de opvang voor slachtoffers van huiselijk geweld en geweld in afhankelijkheidsrelaties.¹ Het doel van het onderzoek was om tot een afwegingskader voor professionals te komen omtrent vader-kind contact. Het **afwegingskader** is een schematische weergave van het proces rondom vader-kind contact en belangrijke afwegingen en beslismomenten. De **handleiding** legt beknopt de stappen van het afwegingskader uit. Dit rapport dient als achtergrondstuk voor het afwegingskader en de bijbehorende handleiding.

In deze rapportage beschrijven we wat bekend is vanuit literatuur en gesprekken met professionals over contact- en omgangsproblematiek, de rol van de opvang in het vader-kind contact en welke afwegingen en dilemma's spelen rond het contact met de achterblijvende vader. In dit eerste hoofdstuk gaan we nader in op de aanleiding en achtergrond van het onderzoek (paragraaf 1.1), het doel, de methode en de vraagstelling van het onderzoek (paragraaf 1.2) en de scope van het onderzoek (paragraaf 1.3). Vervolgens geven we in hoofdstuk 2 het juridisch kader voor vader-kind contact. Hoofdstuk 3 beschrijft het eerste contact met de vader door professionals van de opvang en hoofdstuk 4 gaat in op contact tussen vader en kind. In hoofdstuk 5 beschrijven we de

samenwerking met netwerkpartners als het gaat om vader-kind contact en de positionering van de opvang. Tot slot sluiten we in hoofdstuk 6 af met een conclusie en aanbevelingen.

1.1. Aanleiding en achtergrond onderzoek

Veel vrouwen en enkele mannen vluchten wegens ernstig geweld naar de opvang met hun eventuele kind(eren). Vrouwen die naar de opvang vluchten, hebben doorgaans langdurig en ernstig tot zeer ernstig geweld ervaren, evenals vergaande controle vanuit hun partner. Veel vrouwen en kinderen (40 procent) hebben bij aankomst een klinisch trauma, waarbij het trauma van de vrouwen samenhangt met de ernst van het geweld. Het trauma van de kinderen hangt samen met kindermishandeling (inclusief getuige zijn van geweld tussen ouders); hoe meer kindermishandeling, hoe meer traumaklachten. De vrouwen die naar de opvang vluchten ervaren (veel) ernstiger geweld dan de vrouwen die gemeld worden bij Veilig Thuis, zo komt uit het onderzoek naar de Oranje Huis aanpak naar voren (Lünnemann et al., 2021).

Binnen de opvang wordt uitgegaan van een systeemgerichte visie: geweld kan alleen worden doorbroken als alle gezinsleden de aandacht en hulp krijgen die nodig is. Daarnaast werken de meeste opvangorganisaties met de methodiek Veerkracht. Deze methodiek heeft als doel om de negatieve gevolgen van traumatische gebeurtenissen die kinderen hebben meegemaakt (zoals huiselijk geweld) te voorkomen of verminderen (Jongepier & van der Kleij, 2018). Hiervoor worden gesprekken gevoerd met kinderen zelf, maar ook met ouders. Contact met de vader is daarom een logisch onderdeel van de werkwijze.

Op het moment dat vrouw en kinderen in de opvang komen, belt een medewerker van de opvang de achterblijvende ouder (meestal de vader) om te vertellen dat de kinderen veilig zijn. Dit is conform het normenkader veiligheid

¹ De opvanglocaties voor slachtoffers van huiselijk geweld en geweld in afhankelijkheidsrelaties hanteren verschillende termen, zoals vrouwenopvang, veilige opvang, veilig onderzoek, crisisopvang. Gekozen is daarom voor de term opvang.

in de vrouwenopvang (Lubbers et al., 2020). Dit telefoontje is het eerste moment waarop een medewerker van de opvang contact heeft met de vader. Daarna komt de vraag wanneer contact tussen de vader en kind gewenst is en hoe dit contact er dan uit kan zien. Welke rol heeft de opvang in de afspraken rond omgang met de achterblijvende vader, hoe gaan professionals om met de belangen van moeder, vader en kinderen, en welke positie heeft de opvang in het netwerk van betrokken organisaties als jeugdbescherming, politie en andere netwerkpartners?

De opvangorganisaties Blijf Groep, Moviera en Sterk Huis hebben het Verwey-Jonker Instituut gevraagd om de huidige werkwijze en de ervaren knelpunten en oplossingsrichtingen die aanwezig zijn in de opvang te beschrijven, om vervolgens samen met de medewerkers van de opvang handvatten te ontwikkelen voor het vader-kind contact tijdens de opvang.

1.2. Doel, methode en vraagstelling van het onderzoek

Doel van het huidige onderzoek is om meer zicht te krijgen op de rol en verantwoordelijkheid van professionals als het gaat om contact tussen kinderen en de vader gedurende de periode dat moeder en kinderen in de opvang verblijven. Het gaat in het onderzoek om alle vormen van contact: indirect contact (tekening of videoboodschap), (begeleid) telefonisch of videocontact, en (begeleid) fysieke omgang. Het onderzoek is opgedeeld in twee deelonderzoeken met een aantal hoofdvragen (zie Bijlage 2 voor de deelvragen):

- Deelonderzoek 1 - Inzicht in huidige werkwijze en ervaren knelpunten en oplossingsrichtingen:
  - *Hoe ziet de huidige werkwijze omtrent vader-kind contact tijdens de opvang eruit?*
  - *Welke knelpunten ervaren professionals bij vader-kind contact tijdens de opvang en welke mogelijke oplossingsrichtingen zien professionals? Wat weten we uit de literatuur en wat leren we van de expertmeeting hierover?*

- Deelonderzoek 2 - Samen met de praktijk op zoek naar handvatten:
  - *Hoe vertalen de uitkomsten uit deelonderzoek 1 zich naar handvatten in de praktijk voor professionals werkzaam in de opvang?*

Voor beide deelonderzoeken zijn verschillende methoden ingezet. Deelonderzoek 1 bestond uit (wetenschappelijk) literatuuronderzoek inclusief een kort jurisprudentie-onderzoek, interviews en focusgroepen met beleids- en uitvoerend professionals werkzaam binnen de drie deelnemende opvangorganisaties, observatie van multidisciplinaire overleggen binnen deze organisaties en een expertmeeting. De resultaten ervan zijn beschreven in een conceptrapportage. Deelonderzoek 2 bestond uit focusgroepen en een digitale feedbackronde. De resultaten van deelonderzoek 1 zijn getoetst aan de ervaringen en zienswijze van medewerkers van de drie opvangorganisaties om tot een afwegingskader te komen. Vervolgens is een afwegingskader ontwikkeld en een bijbehorende handleiding geschreven. Dit afwegingskader en handleiding zijn daarna voor commentaar voorgelegd aan medewerkers van de opvang via een digitale feedback ronde. Deze feedback is verwerkt.

1.3. Scope van het onderzoek

In overleg met de opdrachtgevers is besloten om binnen het onderzoek te focussen op de eerste periode van de opvang (bij sommige organisaties de crisis-opvang), met ook oog voor de eventueel resterende periode in de residentiële opvang. De ambulante begeleiding vanuit de opvang is buiten beschouwing gelaten. Ook is in overleg met de opdrachtgevers besloten om het onderzoek te richten op vrouwen in de opvang. Uit de verkennende fase bleek namelijk dat situaties waarin vaders naar de opvang gaan zo verschillend zijn van situaties waarin moeders naar de opvang gaan, dat dit ander onderzoek vereist.

Leeswijzer

In deel 1 schetsen we de achtergrond van contact- en omgangsproblematiek en de rol van de opvang in het vader-kind contact en welke afwegingen en dilemma's spelen rond het contact met de achterblijvende vader. We gaan eerst in op het juridische kader voor vader-kind contact en omgang, dat mede bepalend is voor de rol en verantwoordelijkheid van professionals in de opvang (hoofdstuk 2). Vervolgens gaan we in op het eerste contact met de vader vanuit de opvang (hoofdstuk 3) en op het contact tussen kinderen en vader gedurende de periode in de opvang (hoofdstuk 4). De samenwerking met netwerkpartners en de positionering van de opvang in de netwerksamenwerking staat centraal in hoofdstuk 5. We sluiten af met een conclusie en aanbevelingen in hoofdstuk 6. Deel 2 betreft het afwegingskader en bijbehorende handleiding.

Terminologie

Opvang: Opvang voor slachtoffers van huiselijk geweld

Professionals: Dit gaat over alle professionals, zoals hulpverleners, gedragswetenschappers en juristen, werkzaam bij de drie deelnemende opvang organisaties

Netwerkpartners: Medewerkers van netwerkpartners waarmee de opvang samenwerkt

Experts: Wetenschappers en juristen die hebben deelgenomen aan de expertmeeting

2 Juridisch kader voor vader-kind contact

Wat medewerkers in de opvang wel en niet mogen of moeten doen rond het vader-kind contact wordt mede bepaald door wettelijke kaders, in dit geval het familierecht. Het familierecht valt onder het civiel recht en gaat over conflicten tussen burgers: de burgers zijn zelf aan zet, waarbij uitgegaan wordt van gelijkwaardige burgers. Daarnaast zijn er drie verdragen van belang voor de uitgangspunten en toepassing van de wet in geval van omgang en gezag: het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens (EVRM), het Internationaal Verdrag van de Rechten van het Kind (IVRK) en het Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld (Verdrag van Istanbul).

In dit hoofdstuk gaan we nader in op het juridische kader voor vader-kind contact en omgang (voor de genoemde wetsartikelen, zie Bijlage 2). In het vervolg van het rapport komen de vraagstukken terug vanuit de toepassing in de praktijk.

2.1. Verdragsrechtelijk kader

Belangrijk uitgangspunt in geschillen omtrent omgang en gezag, is dat het belang van kind altijd de eerste overweging dient te zijn in de afwegingen die ouders, de rechter en andere overheidsdiensten en maatschappelijke organisaties maken (art. 3 IVRK). In de preambule van dit verdrag staat dat een kind bijzondere bescherming en zorg nodig heeft vanwege lichamelijke en geestelijke onrijpheid. Bovendien moet de overheid het recht op familieleven (art. 8

EVRM) respecteren en heeft de overheid de (horizontale positieve) verplichting alle noodzakelijke maatregelen te nemen die redelijkerwijs verwacht mogen worden om de hereniging tussen een ouder en kind te faciliteren. Dit geeft aan dat het kind recht heeft op contact met beide ouders en dat de ouders recht hebben op contact met het kind.

Naast het IVRK en EVRM, geldt sinds 1 maart 2016 ook het Verdrag van Istanbul. Dit verdrag verplicht de overheid, waaronder ook de gemeenten vallen, geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld te voorkomen en te bestrijden.² Ook is de overheid verplicht onderzoek te doen en hierbij het genderperspectief te hanteren (Avontuur 2022; Römkens, 2017; De Vaan et al., 2021). Bij het nemen van besluiten omtrent gezag en omgang mag de veiligheid van het slachtoffer en kinderen niet in gevaar worden gebracht (art. 31 Verdrag van Istanbul); geweld tegen slachtoffer-ouder en/of kind(eren) is een contra-indicatie voor omgang en kan reden zijn het gezag van de geweld plegende ouder te beëindigen (Avontuur, 2022; Logar & Pap, 2022). Hierbij is in de afweging het belang van het kind op grond van art. 3 IVRK leidend.

De plicht van de overheid is niet alleen om het recht op familieleven (art. 8 EVRM) te respecteren en alle noodzakelijke maatregelen te nemen om de hereniging tussen een ouder en kind te faciliteren, maar ook om bescherming tegen huiselijk geweld te bieden. Huiselijk geweld moet daarom als relevant aspect worden meegenomen in afwegingen rond omgang en gezag.

² Deze verplichting, geweld tegen vrouwen te voorkomen en bestrijden, is voor het eerst erkend in een zaak voor het Europese Hof waar de overheid onvoldoende maatregelen had genomen om de vrouw te beschermen tegen huiselijk geweld (EHRM 9 juni 2009, 33401/02, Opuz/Turkije).

2.2. Nederlandse recht

Wanneer we spreken van ouders, kan het gaan om de biologische ouder, sociale ouder en juridische ouder. Biologisch ouder is de vrouw die het kind heeft gebaard en de vader die het kind heeft verwekt (of zaaddonor is). De sociale ouder is de persoon die het kind dagelijks (structureel) verzorgt en ermee samenleeft. Er is sprake van juridisch ouderschap als het kind is geboren binnen een huwelijkse of partner geregistreerde relatie en als het kind is erkend. Ook door adoptie ontstaat juridisch ouderschap. De rechten en plichten van juridische ouders zijn het meest uitgebreid geregeld (erfrecht, onderhoudsplicht, naamrecht, nationaliteit) en die van het biologisch ouderschap het minst (Cardol, 2022a).

Een juridisch ouder heeft recht op en plicht tot omgang, en het recht om te worden geïnformeerd en geconsulteerd door de ouder met gezag over belangrijke feiten en omstandigheden rond de verzorging en opvoeding van het kind. De ouder zonder gezag moet worden geïnformeerd, maar heeft geen medebeslissingsrecht. De juridisch ouder heeft een recht op informatie van de professional over belangrijke feiten rond de verzorging en opvoeding van het kind. Maar de professional hoeft dit niet uit zichzelf te geven: de juridisch ouder moet hier zelf om verzoeken. Het verzoek kan worden geweigerd als de informatieverstrekking niet in het belang van het kind is, of als de informatie ook niet aan de ouder met gezag wordt gegeven. (Zie voor een beknopt en helder overzicht de [Ouderschapswijzer 2023](#))

Juridisch ouderschap houdt meestal in dat er ook sprake is van gezag over het kind, maar dit is niet altijd het geval. Ouders ontvangen bij geboorte van hun kind automatisch gezamenlijk gezag als zij zijn getrouwd en in geval van geregistreerd partnerschap. Bij erkenning van het kind vanaf 1 januari 2023 (zonder huwelijk of geregistreerd partnerschap) wordt ook het gezamenlijk ouderlijk gezag geregeld, tenzij er redenen zijn om geen gezag toe te staan,

bijvoorbeeld als er al een voogd of gezamenlijk gezag is, of als ouders dit niet willen (Ouderschapswijzer 2023).

Gezamenlijk gezag brengt het recht en de plicht met zich mee om minderjarigen te verzorgen en op te voeden, en om de band met de andere ouder te bevorderen. Bovendien hebben ouders de plicht om de ontwikkeling van het kind te bevorderen en het kind te beschermen tegen onveiligheid; geestelijk of lichamelijk geweld of een andere vernederende behandeling mag niet toegepast worden (art. 1: 247 lid 2 BW).³ Dit betekent dat ouders geen geweld mogen gebruiken, noch dreigen, vernederen of ander gedrag dat onveiligheid veroorzaakt. Bovendien is het de plicht van ouders de ontwikkeling van de persoonlijkheid van het kind te bevorderen en kinderen te ondersteunen in hun ontwikkeling tot autonome wezens (Cardol, 2022b).

Juridische ouders met gezag zijn ook wettelijk vertegenwoordiger van het kind. Dit betekent bijvoorbeeld dat de ouder het vermogen van het kind beheert en recht heeft op inzage in het dossier van het kind jonger dan 16 jaar. Het betekent ook dat het recht op informatie over het kind sterker is dan het recht op informatie van de juridische ouder zonder gezag. En voor behandeling van en hulp aan het kind jonger dan 16 jaar is toestemming vereist van de ouder(s) met gezag. In het algemeen geldt dat bij medische behandeling of hulpverlening toestemming van beide ouders met gezag niet altijd noodzakelijk is, namelijk als het gaat om een niet ingrijpende behandeling of hulp (art. 7:466 BW). Ook is toestemming van beide ouders niet nodig als de hulp nodig is om ernstig nadeel van het kind te voorkomen. Behandeling of hulp kan worden geboden aan de minderjarige als deze na de weigering van de ouders zelf weloverwogen beslist dat het de behandeling of hulp wil (Ouderschapswijzer 2023). Naast

3 Pas in 2007 is in het Burgerlijk Wetboek de bepaling opgenomen dat ouders in de opvoeding en verzorging van het kind geen geestelijk of lichamelijk geweld of enig andere vernederende handeling mogen toepassen. Nederland was overigens erg laat met deze verandering van wetgeving: Zweden heeft dit in 1979 al ingevoerd (www.endcorporalpunishment.org).

toestemming van de wettelijk vertegenwoordiger(s) is voor medische behandeling en hulpverlening ook toestemming van het kind zelf noodzakelijk in de leeftijd van 12 tot 16 jaar. Vanaf 16 jaar kunnen kinderen zelf beslissen zonder toestemming van ouders.

Na echtscheiding houden beide ouders het gezag en heeft het kind recht op een gelijkwaardige verzorging en opvoeding door beide ouders (art. 1: 247 BW). Deze gelijkwaardigheid verplicht echter niet tot een gelijke 50-50 verdeling van de tijd die het kind bij elke ouder doorbrengt (Groenhuijsen, 2019).⁴ Er zijn drie vormen van hoe ouders bij gezamenlijk gezag ouderschap kunnen invullen:

1. *Co-ouderschap*: bij deze vorm van ouderschap hebben beide ouders zorg- en opvoedtaken, en stemmen zij de opvoeding op elkaar af. Zij stimuleren de band met de andere ouder.
2. *Coöperatief ouderschap*: In feite is coöperatief ouderschap een vorm van co-ouderschap. Er is nog steeds sprake van een gezamenlijke opvoeding en zijn er gezamenlijke momenten bij verjaardagen en andere belangrijke gebeurtenissen. Hoewel de ouders niet meer bij elkaar wonen, is er overleg over belangrijke beslissingen die moeten worden genomen en zijn er ook 'gezinsmomenten'.
3. *Solo parallel ouderschap*: bij deze vorm van ouderschap hebben beide ouders zorg- en opvoedtaken, en stemmen dit niet met elkaar af, omdat de communicatie daarover tot (ernstige) conflicten leidt. Er zijn duidelijke afspraken en er is geen flexibiliteit. Belangrijke beslissingen worden in dat geval altijd genomen met een derde persoon erbij. Dit kan een coach, een jeugdbeschermer of een kindbehartiger zijn.⁵

Geschillen over uitoefening van het gezag

Als er geschillen zijn over de uitoefening van het gezag, kunnen ouders dit voorleggen aan de rechter. Voorbeelden zijn: geschillen over de toedeling van de zorg- en opvoedingstaken, het hoofdverblijf van het kind, de wijze waarop de andere ouder informatie krijgt of een eventueel tijdelijk contactverbod. De rechter neemt dan binnen zes weken een beslissing hierover (art. 1:253a BW). De rechter kan daarbij het gezag van (een van) de ouders (tijdelijk) schorsen als sprake is van een ernstig vermoeden van acute en ernstige bedreiging van de minderjarige, of als een medische behandeling noodzakelijk is. Deze schorsing vervalt na drie maanden, tenzij er redenen zijn om de schorsing voort te zetten (art. 1: 268 BW).

Het gezag van een ouder kan worden beëindigd als de minderjarige in zijn of haar ontwikkeling wordt bedreigd, of als de ouder niet de verantwoordelijkheid kan dragen voor de verzorging en opvoeding die nodig is, of als de ouder het gezag misbruikt (art. 1:266 BW). Een reden om tot eenhoofdig gezag over te gaan kan zijn dat bij gezamenlijk gezag er een onaanvaardbaar risico is dat het kind klem of verloren raakt tussen de ouders (het klemcriterium). Een verzoek tot eenhoofdig gezag moet door een advocaat worden gedaan en neemt geruime tijd in beslag. Tijdens de beginperiode van de opvang zal dit doorgaans niet spelen. In dit onderzoek staat contact- en omgangsproblematiek op de voorgrond.

⁴ HR 21 mei 2010, ECLI:NL:PHR:2010:BL7407

⁵ *Co-ouderschap en andere vormen van ouderschap* | Nederlands Jeugdinstituut (nji.nl) zie ook HR 29 mei 2020, nr. 19/03395 ECLI:NL:HR:2020:961

Recht op omgang

Als ouders uit elkaar gaan, hebben kind en ouders recht op omgang, ook als dit een juridisch ouder *zonder gezag* betreft (art. 1: 377a BW). Ouders hebben ook een verplichting tot omgang met het kind. Op deze wettelijke hoofdregel zijn echter uitzonderingen mogelijk. Het is niet zo dat altijd toegewerkt moet worden naar omgang: het kind heeft recht op omgang met beide ouders en ouders hebben het recht en plicht tot omgang, maar dat is genuanceerd vanuit het belang van het kind (art. 3 IVRK). De rechter kan het recht op omgang ontzeggen als sprake is van een of meerdere van de volgende gronden (art. 1: 377a lid 3 BW):

- a. Omgang levert een ernstig nadeel op voor de geestelijke of lichamelijke ontwikkeling van het kind.
- b. De ouder of degene die in een nauwe persoonlijke betrekking staat tot het kind is kennelijk ongeschikt of kennelijk niet in staat tot omgang.
- c. Het kind dat twaalf jaren of ouder is, spreekt bij het verhoor van ernstige bezwaren tegen omgang met zijn of haar ouder.
- d. De omgang anderszins in strijd is met zwaarwegende belangen van het kind.

Hoe deze regels worden toegepast, hangt samen met de concrete feiten en omstandigheden. Bij ernstige onveiligheid kan de rechter besluiten geen omgangsregeling vast te leggen, bijvoorbeeld wanneer vrouw en kind(eren) gevlucht zijn naar een *safehouse* of opvang, of gebruik maken van een AWARE-systeem. In geval er een groot risico bestaat dat omgang ernstig nadeel oplevert voor de geestelijke of lichamelijke ontwikkeling van het kind of anderszins in strijd komt met zwaarwegende belangen van het kind, kan de rechter een omgangsregeling ontzeggen. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn als het kind door het geweld is getraumatiseerd,⁶ of als partnergeweld veel angst veroor-

6 Hof Den Haag 16 oktober 2013, ECLI:NL:GHDHA:2013:4496, r.o. 9.

zaakt bij een vrouw en kind⁷ waardoor omgang met de vader strijdig is met de zwaarwegende belangen van het kind. Als omgang tot een onaanvaardbaar risico leidt dat het kind klem of verloren raakt tussen de ouders, kan dit ook reden zijn geen omgangsregeling vast te stellen (het klemcriterium). Overigens zijn dit uitzonderingen in de jurisprudentie; dikwijls leveren huiselijk geweld en angst onvoldoende grond op om omgang te ontzeggen.

2.3. Implicaties van juridisch kader voor opvang

Op het moment dat moeder en kind(eren) in de opvang komen is het belangrijk om eerst uit te zoeken of het vader-kind contact in het belang is van het kind en of de vader in staat is om op zo'n manier met het kind om te gaan dat dit geen ernstig nadeel oplevert voor geestelijke of lichamelijke ontwikkeling van het kind. Vanuit de wet is geen verplichting om direct contact op te starten tussen vader en kind. Uitgezocht moet worden of het vader-kind contact veilig kan plaatsvinden. Op grond van het Verdrag van Istanbul heeft de overheid de plicht af te wegen of omgang in het belang van het kind is. Geweld tegen de andere ouder en/of kind(eren) is een contra-indicatie voor omgang en kan ook reden zijn het gezag van de geweld plegende ouder te beëindigen (art. 31 Verdrag van Istanbul).

In Nederland voldoet de rechtspraak (nog) niet aan de verdragsrechtelijke beginselen, zo komt uit het eerste (baseline) evaluatierapport van GREVIO (2020) naar voren.⁸ In Nederland is gendersensitiviteit als perspectief om tot de juiste hulp en bescherming te komen mondjesmaat aanwezig.

7 Hof Amsterdam 19 januari 2021, ECLI:NL:GHAMS:2021:171, r.o. 5.4

8 Het toezicht op de naleving van het verdrag van Istanbul wordt gehouden door GREVIO (Groep van deskundigen inzake actie tegen geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld). Nederland is op de vingers getikt als het gaat om naleving van de verplichting rekening te houden met huiselijk geweld als contra-indicatie in geval van omgang en gezag (art. 31 Verdrag van Istanbul).

Ook ontbreken richtlijnen hoe geweld tegen de (ex) partner gewogen moet worden bij beslissingen omtrent het vaststellen van zorg- en omgangsregelingen en bij beslissingen over eenhoofdig of gezamenlijk gezag (Avontuur, 2022; GREVIO Baseline Evaluation Report Netherlands, 2020). In Canada en Australië zijn wel duidelijker uitgangspunten in de wet vastgelegd als het gaat om het betrekken van huiselijk geweld in afwegingen rond omgang en gezag (zie de twee onderstaande tekst vakken). Bovendien zijn daar niet alleen de aard, ernst en frequentie van het geweld, maar ook het patroon van dwingende controle en de impact ervan op het kind belangrijke aspecten die moeten worden gewogen. Daarnaast is van belang of de ouder die geweld pleegt stappen heeft genomen om geweld in de toekomst te voorkomen en diens ouderschap te verbeteren. Zowel *ability to parent*, d.w.z. relatie tussen ouder en het kind en opvoedvaardigheden, als *ability to co-parent*, d.w.z. de verhouding tussen ouders, de communicatie, de geweldsdynamiek en het patroon van dwingende controle zijn belangrijke aspecten in de afweging.

Tekst vak 2.1 Canada

Section 16(3)(j)(i) of the Divorce Act requires courts to consider the impact of family violence on the ability of a parent to meet the needs of a child and effects of family violence on the appropriateness of making an order that would require parents to cooperate on issues affecting the child. This is reinforced by s. 16(2) of the Divorce Act which provides that the “primary consideration” in parenting cases is the “child’s physical, emotional and psychological safety, security and well-being.” However, s. 16(4) of the Divorce Act requires the court to take a nuanced approach to family violence, determining not just its nature, seriousness, frequency and recency, but also whether the perpetrator has recognized the harm caused and taken steps to prevent its recurrence.

In Canada is expliciet in de wet opgenomen dat de impact van huiselijk geweld (*family violence*) moet worden meegewogen in de beslissing omtrent gezag en omgang na echtscheiding.

Huiselijk geweld wordt gedefinieerd tegen de achtergrond van het belang van het kind (*best interest of the child*) en is breed gedefinieerd: het gaat om alle vormen van geweld en bedreigingen, een patroon van dwingende controle en het veroorzaken van angst voor eigen veiligheid of veiligheid van een ander individu (kind). In geval van echtscheiding zijn rechters en advocaten verplicht te screenen op huiselijk geweld. Ook moeten rechters rekening houden met andere juridische procedures of maatregelen die op dat vlak gelden. Als het slachtoffer naar voren brengt dat sprake is van huiselijk geweld, moet dit worden onderzocht.

De aspecten waar aandacht voor moet zijn: de aard, ernst en frequentie van het geweld, het risico dat kinderen eronder lijden en schade onderkennen, en of de pleger stappen heeft genomen om geweld in de toekomst te voorkomen en diens ouderschap te verbeteren. In Canada wordt onderscheid gemaakt tussen *ability to parent*, de relatie tussen de ouder en het kind, en *ability to co-parent*, de verhouding tussen ouders. *Ability to parent* betreft de invulling van het ouderschap, zoals het zorgdragen voor welzijn en veiligheid van het kind en het kind steunen in de relatie met de andere ouder. Ook *ability to co-parent* is van belang, waarbij aandacht is voor geweld en dwingende controle die het uitoefenen van gezamenlijk ouderschap in de weg kunnen staan. Door de geweldsdynamiek is samenwerken en communiceren over de opvoeding met de andere ouder bijvoorbeeld niet mogelijk en/of het slachtoffer is getraumatiseerd, wat redenen zijn geen omgangsregeling/gezamenlijk gezag op te leggen. Dwingende controle is een contra-indicatie voor gezamenlijk gezag en omgangsrechten.

Huiselijk geweld is in Canada dus nadrukkelijk onderdeel van de civiele procedure. Het gaat in het civiele recht om waarschijnlijkheid (*balance of probabilities*)'. Aan het bewijs kunnen bijvoorbeeld bijdragen: politiemeldingen, proces(sen)-verbaal van aangifte(s), verklaringen van getuigen, medische rapportages, foto's van letsel en/of strafrechtvonnissen.

<https://www.justice.gc.ca/eng/fl-df/pdf/fsdfv-fidvf-eng.pdf>

Tekst vak 2.2 Australië

Sinds 2006 is in Australië binnen het familierecht expliciet aandacht voor de problematiek van huiselijk geweld (*family violence*) en dit is aangescherpt in 2012. Uitgangspunt in beslissingen omtrent omgang en gezag is dat de veiligheid van het kind voorop staat. Er is een brede definitie van huiselijk geweld opgenomen in de *Family Law Act*. Deze definitie komt overeen met de hiervoor genoemde definitie die in Canada onderdeel is van de wet. Het is een open definitie en betreft een veelvoud aan gedragingen die niet uitputtend worden beschreven. Hieronder valt ook een patroon van dwingende controle. *Family violence* wordt in genderneutrale termen omschreven terwijl tegelijkertijd aandacht is voor het feit dat vrouwen vaker slachtoffer zijn dan mannen. In aansluiting op de wet is er een richtlijn voor rechters en juristen, *the Family Violence Best Practice Principles*.

De nieuwste wijziging van de *Family Law Act* heeft tot resultaat dat in de afweging tussen het belang op omgang en bescherming van het kind, de veiligheid van het kind voor gaat op het uitgangspunt dat een kind met beide ouders een zinvolle relatie heeft. De nadruk ligt op een veilig en betekenisvol contact met beide ouders. Rechters moeten vragen of een kind gevaar loopt slachtoffer te worden van mishandeling, verwaarlozing of *family violence*. Als naar voren wordt gebracht dat sprake is of was van huiselijk geweld, moet dit in een specifiek formulier worden beschreven, en vervolgens is de rechter verplicht actie te ondernemen om het kind te beschermen en bewijsmateriaal te verzamelen over de beschuldigingen. Er zijn geen harde eisen wat betreft het bewijs van *family violence*; medische rapporten, en aangiftes zijn ondersteunend bewijs, maar zijn niet noodzakelijk voor een rechter om tot onderbouwing van het naar voren gebrachte *family violence* te kunnen komen.

Daarnaast is het opstellen van een veiligheidsplan onderdeel van de zorg voor veiligheid door de rechter, waaronder ook de veiligheid tijdens de zitting valt.

https://www.fcfcoa.gov.au/sites/default/files/2021-08/FVBPP_edition4_December2016V1.pdf

3 Eerste contact met vader door opvang

In dit hoofdstuk gaan we eerst in op de werkwijze die de opvang hanteert bij het eerste contact met de vader (paragraaf 3.1). Vervolgens gaan we in op redenen voor het leggen van contact, wat goed gaat en welke knelpunten worden ervaren (paragraaf 3.2)? Daarna beschrijven we de afwegingen om (nu) geen contact te leggen met de vader (paragraaf 3.3).

3.1. Werkwijze eerste contact met de vader

Conform het normenkader veiligheid in de opvang (Lubbers et al., 2020) leggen de drie deelnemende opvangorganisaties in principe binnen 24 uur telefonisch het eerste contact met de vader, ook als dit in het weekend is. Professionals bellen anoniem, stellen zich voor als 'medewerker opvang' en geven aan dat vrouw en kinderen op een veilige plek verblijven. Uitzonderingen zijn als politie of Veilig Thuis aan de opvang adviseert om (nog) geen contact te leggen vanwege de veiligheid. Of de politie is ter plaatse geweest en heeft ter plekke de vader al geïnformeerd dat moeder en kinderen naar een veilige plek gaan.

Meestal legt de opvang de volgende ochtend het eerste contact met de vader. De opvang legt bewust niet direct contact met de vader, omdat het anders kan zijn dat de vader op basis van de reistijd hun locatie kan achterhalen en de veiligheid in geding kan komen. Het verschilt per opvang wie het contact legt. Bij de ene opvang gebeurt dit door de bureaudienst of residentiële hulp en bij de andere opvang door de pedagogische professional van de opvang.

Meestal wordt dit eerste contact niet gelegd door de persoonlijk hulpverlener die vervolgens de casus oppakt.

3.2. Redenen voor het leggen van contact met de vader vanuit de opvang

Er zijn verschillende redenen om vanuit de opvang contact te leggen met de vader. In deze paragraaf gaan we in op de verschillende redenen, wat hierin goed gaat en welke knelpunten professionals hierin ervaren. Dit vullen we per reden aan met inzichten en oplossingsrichtingen vanuit de literatuur. Professionals dragen de volgende drie redenen aan om vanuit de opvang het eerste contact met de vader te leggen:

1. Werken naar veiligheid (systeemgerichte visie en de-escalerende werking),
2. Het recht van vader op informatie over het kind.
3. Toestemming van vader voor professionals om met het kind te mogen praten.

1. Werken naar veiligheid: systeemgerichte visie en de-escalerende werking

De opvang werkt systeemgericht en professionals vinden het daarom van belang ook de vader te betrekken. Om de veiligheid van het systeem te borgen, zijn alle partijen nodig, dus ook de vader. Professionals merken dat het contact leggen met de vader vaak een de-escalerende werking heeft, mits dit zo snel mogelijk gedaan wordt; bij voorkeur binnen 24 uur. Doordat vader weet dat moeder en kinderen in een opvang verblijven en hem perspectief wordt geboden door het aanbieden van een afspraak met een professional, verlaagt dit de kans op verdere escalatie. Ook kan het tijdig contact leggen met de vader voorkomen dat hij moeder en kind(eren) als vermist opgeeft.

Wat goed loopt, volgens de gesproken professionals, is om vaders binnen de gestelde 24 uur te informeren dat moeder en kinderen veilig zijn. En ondanks dat vaders niet altijd openstaan voor het eerste telefooncontact of tijdens dit eerste telefooncontact vaak frustratie uiten, ontvangen professionals in een later stadium hier weinig klachten over.

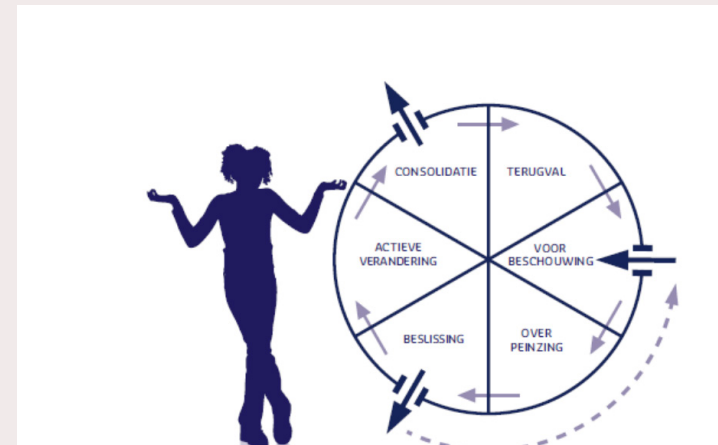
Aan de andere kant kan dit eerste contact onveiligheid opleveren, bijvoorbeeld omdat de vader hierdoor weet te traceren waar moeder verblijft of omdat vader dreigementen uit naar de professional van de opvang. Daarnaast geven professionals die het eerste contact leggen aan dat zij vaak beperkt perspectief kunnen bieden aan vader, omdat een andere professional het vervolcontact oppakt en zij dus niet gelijk al een afspraak met vader kunnen inplannen.

Vanuit de literatuur is bekend dat systeemgericht werken in de opvang om specifieke kennis vraagt (Van Eijkern & Rus, 2014). Denk aan kennis over de verschillende mogelijkheden om systeemgericht werken in de praktijk vorm te geven. Professionals merken daarnaast dat goede verwachtingsmanagement en het opbouwen van een samenwerkingsrelatie en vertrouwensband belangrijk zijn voor de-escalatie. Dit wordt ondersteund door literatuur (Van Dam, 2020; Miller & Rollnick, 2018). Het opbouwen van een vertrouwensband is nodig om met ouders over de relatie, het geweld of de wensen van ouders over vader-kind contact te kunnen spreken. Zonder een samenwerkingsrelatie en vertrouwensband is de kans groter dat de vader zich veroordeeld of machteloos voelt en de situatie daardoor juist verder escaleert (Van Dam, 2020; Tierolf et al., 2014). Ook is de kans groter dat de vader in de weerstand gaat of blijft en het geweld ontkent of bagatelliseert. Bovendien is de kans dan groot dat hij vooral zijn rechten benadrukt en geen ruimte voelt voor het voldoen aan zijn plichten. Als er niet vanuit deze samenwerkingsrelatie en vertrouwensband wordt gewerkt, kan hulpverlening soms zelfs juist een extra trigger vormen voor agressie of weerstand tegen hulpverlening.

Tekst vak 3.1 Motiverende gespreksvoering in zes stappen

Om een samenwerkingsrelatie op te bouwen, kan de theorie en gedachte achter de methode 'motiverende gespreksvoering' helpend zijn (Miller & Rollnick, 2018). Het model van Prochaska en DiClemente (figuur 1) onderscheidt zes verschillende stappen bij het motiveren tot een gedragsverandering, waarbij het werken aan een samenwerkingsrelatie heel belangrijk is. In de eerste stap van dit model (voorbeschouwing) is iemand zich nog niet bewust van het probleem (bijv. verslaving of geweld) en heeft geen intentie om te veranderen. Iemand zal het gedrag dan ook ontkennen en boos of geïrriteerd reageren als iemand het gedrag benoemt als een probleem. Bij deze stap is het vooral belangrijk om te investeren in de relatie met de ander en een werkalliantie op te bouwen. Hierbij kunnen de ORBSI communicatie vaardigheden helpen; open vragen stellen, reflectief luisteren, bevestigen, samenvatten en informatie geven. Als hulpverlener kan je daarnaast reflecties geven en een houding van acceptatie over wat de man inbrengt. Dit betekent niet dat je zijn gedrag of daden goedkeurt, maar wel dat je op dat moment geen goedkeuring of afkeuring van het gedrag laat zien.

Figuur 3.1. Model van Prochaska en DiClemente

2. Recht van vader op informatie over het kind

Een tweede reden die professionals noemen is het recht van vaders op informatie over hun kind, mits dit de veiligheid en het belang van het kind niet schaadt. Dit is in lijn met het onderzoek binnen de vrouwenopvang van Stichting het Kopland (Van Eijkern & Rus, 2014), waarin wordt gesteld dat het wenselijk is dat de vader - met inachtneming van de veiligheid van kind en moeder – zo snel mogelijk hoort dat het kind of de kinderen veilig zijn.

Ouders met gezag hebben recht op informatie over hun kind, omdat zij als wettelijk vertegenwoordiger beslissingen voor het kind nemen. Ook ouders zonder gezag hebben recht op informatie over het kind als zij daarom verzoeken en het geven van informatie in het belang van het kind is. Het recht op informatie is in dat geval beperkter, zoals in hoofdstuk 2 is aangegeven.

Het verschilt per opvang welke richtlijnen professionals hanteren rond deze informatieverstrekking richting vaders. De ene opvang geeft aan dat elke vader dit recht heeft en geïnformeerd dient te worden, mits dit veilig is en het belang van de kinderen niet wordt geschaad. Een andere opvang hanteert als officiële richtlijn dat vader in principe alleen geïnformeerd hoeft te worden als hij gezag heeft en dit veilig kan. In de praktijk betrekken professionals vaders, ongeacht of de vader het gezag heeft, omdat hij onderdeel is van het gezinssysteem. Zij wegen hier ook in mee in hoeverre hij zorg voor de kinderen heeft gedragen: stel vader heeft geen gezag en vrijwel geen rol gehad in de zorg voor het kind, dan kan besloten worden hem niet te informeren. In de praktijk wordt geen onderscheid gemaakt tussen biologische of niet-biologische vaders. Als sprake is van zowel een biologische als niet-biologische vader betrekken professionals meestal beide vaders, omdat de kinderen mogelijk bij de (niet geweldadige) vader tijdelijk opgevangen kunnen worden (in plaats van in de opvang).

Voor professionals is niet altijd duidelijk of de informatieplicht wel of niet van toepassing is, omdat de juridische relatie niet duidelijk is, bijvoorbeeld als kinderen in het buitenland geboren zijn of als professionals tegenstrijdige informatie ontvangen van moeder en andere personen. Om duidelijk te krijgen welke ouder(s) gezag hebben, kan het openbaar gezagsregister geraadpleegd worden via de rechtbank.⁹ En om duidelijk te krijgen welke ouder(s) het kind erkend hebben, kan de geboorteakte bij de gemeente worden opgevraagd.

3. Toestemming nodig van vader om met het kind te mogen praten

Een derde reden om contact te leggen met de vader is om toestemming te verkrijgen om met het kind te praten en eventuele hulp voor het kind in gang te zetten.

Van vaders die geen gezag dragen en alleen juridisch ouder zijn, is geen toestemming nodig. Wel is er de plicht om hen te informeren als zij daarom vragen. Als beide ouders gezag hebben, is voor behandeling en hulpverlening in principe toestemming nodig, tenzij het een niet ingrijpende behandeling of hulp betreft.

De opvang bevindt zich in een unieke positie, doordat de kinderen intern verblijven. Experts benoemen dat professionals altijd zonder toestemming met kinderen mogen spreken over praktische zaken, zoals 'heb je een fijn bed' of 'heb je nog een handdoek nodig'. Echter als het over de onveilige thuis-situatie of de toekomst gaat, zoals 'hoe heb jij de situatie thuis ervaren' en 'wat wil jij voor de toekomst' gaat dit meer richting hulpverlening en als sprake is van hulpverlening zou toestemming nodig kunnen zijn. Als minderjarigen uit zichzelf informatie delen dan mag dit altijd. Alle minderjarigen, ongeacht leeftijd, hebben recht om hun kijk op gebeurtenissen te geven met betrekking tot besluiten en kwesties die hen aangaan (art. 3 IVRK).

⁹ Voor meer informatie hierover, zie de website: <https://www.rechtspraak.nl/Registers/Gezagsregister>

Blijf Groep heeft een richtlijn ontwikkeld rondom toestemming van ouders over het praten met en bieden van hulp aan kinderen. Het uitgangspunt van deze richtlijn is dat gesprekken, ook met kinderen, onderdeel zijn van de basismethodiek van de Oranje Huis-aanpak. Het is namelijk onwenselijk om niet te praten met kinderen die in de opvang zitten, gezien de ernstige onveiligheidsproblematiek. Voor het praten met kinderen wordt geen toestemming gevraagd.

Dit sluit aan bij onderzoek dat uitwijst dat het is wenselijk om kinderen rechtstreeks op een open manier te vragen naar het geweld, omdat dit hen de ruimte biedt erover te praten, wat een helend werking heeft. Bovendien draagt het bij aan het ontschuldigen van kinderen. Praten met kinderen is van belang in het doorbreken van *'conspiracy of silence'* en draagt bij aan het verbeteren van de band tussen moeder en kind in opvang (Hendriks, 2023; Humphreys et al., 2011; Pels e.a., 2011).

De drie deelnemende opvangorganisaties hanteren verschillende richtlijnen als het gaat om toestemming van vader. Wat betreft het praten met het kind als onderdeel van de methodiek Veerkracht (die ook onderdeel is van de Oranje Huis aanpak) is bij de ene opvang toestemming van vader nodig, terwijl bij de andere opvang dit zonder toestemming van de vader gebeurt met als argument dat het kind bepaalt waar de gesprekken over gaan. Bij alle opvangorganisaties geldt de richtlijn dat toestemming van vader nodig is op het moment dat de opvang het wenselijk acht dat aanvullende hulp voor het kind wordt ingezet.

Als de vader geen gezag heeft, is toestemming vragen niet noodzakelijk. De vader zonder gezag heeft wel het recht informatie te krijgen over aanvullende hulp die wordt gegeven, maar professionals hoeven dit niet uit zichzelf aan de vader te geven. Als erom wordt verzocht, zijn zij verplicht het te geven, tenzij het niet in het belang is van het kind (zie hoofdstuk 2).

Experts noemen drie mogelijkheden die ingezet kunnen worden als het niet lukt om toestemming te krijgen van vader als dit noodzakelijk is. Ten eerste kan via een advocaat vervangende toestemming worden aangevraagd bij de rechtbank. Hierbij is het belangrijk dat deze aanvraag goed is onderbouwd. Dit proces duurt circa vijf à zes weken. Ten tweede kan Veilig Thuis het gesprek met het kind voeren. Veilig Thuis is de instantie die bevoegd is om in uitzonderlijke situaties zonder medeweten van de gezaghebbende ouder met kinderen (jonger dan 16 jaar) te spreken. Veilig Thuis zal dit alleen doen als het hen niet lukt toestemming van vader te verkrijgen. Een derde optie is om het kind te laten onderzoeken door een reeds betrokken professional aan wie vader in een eerder stadium toestemming heeft verleend. Hoewel dit juridisch mogelijk is - mits vader deze toestemming niet actief intrekt - zijn professionals daarin terughoudend. Het voelt voor hen als 'achter de rug om' van vader en vaak trekt de achterblijvende vader deze toestemming in. Het is dus de vraag of het wenselijk is om deze optie in te zetten, aldus de experts.

3.3. Afwegingen om geen of pas later contact met de vader te leggen

Professionals geven aan dat binnen de opvang geen 'strikte' afspraken zijn over wanneer ze niet direct contact leggen met de vader; dit wordt op casusniveau bepaald na intern overleg met betrokken (netwerk)professionals. De redenen die professionals noemen om niet direct contact te zoeken met de vader gaan over onveiligheid: het risico dat professionals zelf of de vrouw en kinderen gevaar lopen. Zo kan de politie bijvoorbeeld de risico-inschatting meegeven dat de vader vuurwapengevaarlijk is of vermoedens hebben van betrokkenheid bij criminele activiteiten. Veilig Thuis pakt soms ook het (eerste) contact op vanwege de traceerbaarheid van de verblijfplaats van moeder en kind.

Een vermoeden van eengerelateerd geweld door de vader¹⁰ is ook een criteria om eerst verder uit te zoeken of en wie vanuit de opvang contact legt met de vader. Als professionals een vermoeden van eengerelateerd geweld hebben, nemen ze vaak eerst contact op met organisaties die specifieke kennis hebben over eengerelateerd geweld. Hier zijn verschillende opties voor. Zo kan contact gezocht worden met twee gespecialiseerde opvangorganisaties, namelijk Sterk Huis en Fier. Zij hebben een landelijke functie en kunnen op maat meekijken. Als het nodig is kunnen Sterk Huis en Fier contact zoeken met het Landelijk Expertise Centrum Eengerelateerd Geweld (LEC EGG). Opvangprofessionals kunnen ook rechtstreeks contact opnemen met het LEC EGG. Daarnaast zijn er andere opvanglocaties die kennis en expertise in huis hebben op het gebied van eengerelateerd geweld, zoals Blijf Groep en Moviera. Bij Blijf Groep hebben ze intern een Kenniscentrum Eer & Veiligheid, die ook samenwerken met het LEC EGG. Voorafgaand vult de betrokken professional van Blijf Groep een risico inventarisatie in en op basis daarvan geeft het kenniscentrum advies. Hierbij maakt het kenniscentrum onderscheid tussen zaken met eercomponenten of eengerelateerd geweld. Bij eengerelateerd geweld doen professionals niet zelf het contact en doen ze dit samen met het kenniscentrum. In alle andere gevallen gaat de hulpverlener wel zelf het gesprek aan met de vader.

Ook bij een vermoeden van intiem terreur kan het wenselijk zijn om als professional ten aanzien van het contact met de vader te overleggen met iemand die expertise heeft op het gebied van intiem terreur. Als sprake is van intiem terreur is de kans groot dat de scheiding een trigger is voor het verergeren van geweld, soms zelfs met de dood tot gevolg (Campbell e.a., 2009; Monckton Smith, 2021). Onder het patroon van dwang en controle kunnen verschillende dynamieken ten grondslag liggen die verklaren waarom iemand geweld pleegt. Het vergt specifieke kennis en expertise om dergelijke problematiek

en dynamieken te herkennen (Van Dam, 2020; Ruiters et al., 2020). Bovendien vragen deze verschillende dynamieken een verschillende benadering vanuit professionals. In de podcast "**Geweldspatroom dwingende controle**" wordt een beschrijving gegeven van een aantal dynamieken die ten grondslag kunnen liggen aan ernstige dwang en controle. Deze extra expertise kan, net als bij eengerelateerd geweld, op verschillende manieren worden ingericht. Intern kunnen enkele professionals met expertise op het gebied van intiem terreur aangewezen worden, zodat voor professionals duidelijk is bij wie ze terecht kunnen binnen de eigen opvanglocatie op het moment dat ze vermoedens hebben van intiem terreur. Ook kan gedacht worden aan het benoemen van specifieke opvangorganisaties die hierin gespecialiseerd zijn en kunnen meedenken op maat.

¹⁰ Wij hebben het specifiek over dreiging vanuit de partner (vader van de kinderen). Bij eengerelateerd geweld kan de dreiging namelijk ook vanuit de familie van de cliënt komen.

4 Contact tussen vader en kind

In dit hoofdstuk beschrijven we de bevindingen rondom het contact tussen de kinderen en vader. We gaan achtereenvolgens in op de visie over het opstarten van contact (paragraaf 4.1), de verschillende afwegingen om het vader-kind contact niet op te starten (paragraaf 4.2), en tot slot, de mogelijkheden en oplossingsrichtingen bij verschil in visie tussen ouders, opvang en/of netwerk-professionals (paragraaf 4.3).

4.1. Visie op vader-kind contact

De interviews met professionals van de drie opvangorganisaties laten zien dat gewerkt wordt met het uitgangspunt *'vader-kind contact tenzij'*; in principe wordt altijd contact tussen kinderen die in de opvang komen en hun vader gelegd. De tenzij moet goed worden onderbouwd en afgewogen, geven professionals aan. De professionals hebben verschillende visies over wanneer het contact tussen kind en vader wel of niet mogelijk is. Een deel van de professionals geeft aan dat vaders het recht hebben op contact en omgang en dat het doel uiteindelijk moet zijn dat toegewerkt wordt naar omgang tussen vader en kinderen. Ook wordt in de focusgroep benoemd dat het voor kinderen belangrijk is het contact zo snel mogelijk op te starten, om te voorkomen dat kinderen in een loyaliteitsconflict belanden. Andere professionals kijken naar de huidige situatie en niet naar de toekomst. Zij benoemen factoren waardoor contact of omgang op dit moment niet mogelijk is, zoals dat het te onveilig is, er nog te veel onduidelijk is over de veiligheid, of dat omgang teveel stress en problemen oplevert bij moeder en/of de kinderen. Wel wordt benoemd dat het belangrijk is

om te beseffen dat het een momentopname is: als nu geen vader-kind contact mogelijk is vanwege veiligheid of onduidelijkheid over de veiligheid, betekent dit niet dat dit voor altijd geldt en er in de toekomst ook geen contact tussen vader en kind kan zijn (of andersom).

Experts benadrukken dat het belangrijk is dat de opvang zich realiseert dat tijdens de eerste weken in de opvang er geen juridische verplichting is om omgang op te starten. Op het moment dat er nog geen rechterlijke uitspraak ligt over een omgangsregeling, is er nog geen verplichting voor moeder om omgang op te starten en dus ook niet voor de opvang om hierop te sturen. Experts zien een paradox, moeder vlucht naar een veilige omgeving omdat er iemand in huis zoveel onveiligheid en trauma creëert, dat vluchten de enige uitweg is; tegelijkertijd voelen moeders en professionals dat vader recht heeft op omgang. Maar het belang van het kind is opgroeien in een veilige omgeving. Dit is van belang voor het ontwikkelen van een veilige gehechtheid tussen ouders en kinderen. Het meemaken van partnergeweld of kindermishandeling is gerelateerd aan een onveilige ouder-kind gehechtheid (Cascardi & Jouriles, 2018; George, 1996; Muller et al., 2012). Als kinderen hun ouders niet als veilige basis zien, wordt een mentaal beeld gevormd dat anderen niet beschikbaar en onbetrouwbaar zijn, waardoor kinderen vaak geen gevoel van vertrouwen hebben naar zowel zichzelf als andere personen (Bruning et al., 2020; Lünemann, 2023). Dit gebrek aan vertrouwen heeft gevolgen voor de ontwikkeling van een kind en ook voor de hulpverlening en rechtspraak. Zo zal een kind zich niet snel open stellen in een gesprek en is specialistische kennis nodig om op de juiste manier met kinderen een gesprek te voeren (Sharples et al., 2023).

Experts benoemen dat er niet automatisch vanuit gegaan mag worden dat contact met de ouder die gewelddadig was of is, in het belang is van het kind. De Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) heeft in 2016 bepaald dat geweld

tussen ouders een vorm van kindermishandeling is, omdat het getuige zijn van geweld tussen ouders een grote impact heeft op kinderen (ook na scheiding). De negatieve impact van het geweld is vaak groter dan het positieve effect van regelmatig contact hebben met beide ouders na scheiding (Antokolskaia et al., 2019; Forsell, 2016). Kinderen die te maken hadden met huiselijk geweld en geen contact meer hebben met hun agressieve vader voelen zich veiliger en meer zeker (Holt, 2018). Het herstel en de ontwikkeling van een kind kan belemmerd worden door geweld dat na de scheiding doorgaat, ook indirect via geweld tegen de moeder (Forsell, 2016; Harrison & Thiara, 2016). Bovendien blijkt dat vaders vaak niet inzien wat de impact van het partnergeweld is voor de kinderen, ook als ze eerlijk zijn over het geweld (Holt, 2015; Salisbury et al., 2009). Het lijkt erop dat mannen die gewelddadig zijn meer moeite hebben met vaardigheden die horen bij adequaat ouderschap zoals warmte en (emotionele) betrokkenheid, sensitief en responsief zijn naar kinderen, naar dingen kijken vanuit het kind-perspectief en aansluiten bij de behoeftes van een kind (Forsell, 2016; Holt, 2011; Hunter & Graham-Bermann, 2013; Ruiters et al., 2020).

In de jurisprudentie is het uitgangspunt dat het kind met beide ouders contact heeft.¹¹ Door deze 'pro-contact benadering' worden kinderen die aangeven wel contact te willen met de vader direct gelooft in de rechtbank, maar kinderen die aangeven dat niet te willen, worden vaker genegeerd (Harrison & Thiara, 2016). Het is volgens de experts belangrijk om niet volgens de heersende ideologie te denken 'omgang moet', maar te erkennen dat als er geweld is (geweest), contact niet verplicht is. Vanuit de literatuur en door experts wordt gepleit om in geval vrouwen en kinderen zijn gevlucht naar de opvang, tijdens de eerste periode in de opvang als uitgangspunt te hanteren 'nu geen vader-kind contact, tenzij'. Experts geven aan dat Nederland hierin zou kunnen leren van hoe andere landen dit aanpakken, bijvoorbeeld Canada en Australië, waar geweld gezien wordt als contra-indicatie voor omgang (zie tekst vakken in hoofdstuk 2).

Dit betekent dat als vrouwen met kinderen gevlucht zijn naar de opvang er in de eerste periode in principe geen contact is tussen vader en kinderen en eerst gekeken wordt onder welke voorwaarden vader-kind contact in het belang van het kind is.

4.2. Afwegingen om geen vader-kind contact te starten

Vanuit de interviews en focusgroepen worden verschillende situaties beschreven waarom vader-kind contact (op dat moment) niet wordt opgezet. Professionals benadrukken dat het maatwerk is. Zij vinden het lastig om duidelijke argumenten te geven waarmee een opvang kan zeggen; 'nu zou er geen vader-kind contact moeten zijn'. Professionals hebben vaak de overtuiging dat vader-kind contact in principe opgestart dient te worden, of dat in ieder geval duidelijk moet zijn dat naar vader-kind contact toegewerkt wordt. Experts benoemen dat het uitgangspunt om ten allen tijde toe te werken naar vader-kind contact een ideologisch uitgangspunt is. Het wettelijk kader is veel subtieler; het kind heeft recht op omgang met beide ouders en ouders hebben het recht en plicht tot omgang, maar dat is genuanceerd vanuit het belang van het kind. Juridisch is vader-kind contact niet altijd verplicht.

Wensen, behoeften en belangen

Bij het wel of niet opstarten van vader-kind contact spelen allereerst verschillende wensen, behoeftes en belangen; van kind, moeder en vader. Op het moment dat zowel de kinderen, moeder en vader graag contact of omgang willen, zien professionals meestal geen problemen. Het kan echter voorkomen dat, ondanks dat beide ouders omgang willen, professionals in de opvang vinden dat het niet veilig genoeg is. Professionals proberen dan te sturen om het contact op zo'n manier plaats te laten vinden dat het veilig is voor iedereen, maar verbieden het niet. Op die manier kunnen ze monitoren hoe het contact verloopt, wat niet mogelijk is als het contact stiekem plaatsvindt.

11 HR 17 januari 2014 ECLI:NL:HR:2014:91, NJ 2014/154

Op het moment dat wensen en behoeften van de kinderen, moeder en vader uiteen liggen, stellen de professionals de wensen van moeder en kinderen voorop, aangezien ze werken met de vrouwen en kinderen in de opvang. Wel vinden professionals het belangrijk ook de wens en behoefte van vader mee te nemen, zo komt uit de gesprekken met professionals en focusgroepen naar voren.

Als kinderen aangeven geen contact te willen met vader, blijven professionals met kinderen in gesprek en proberen te achterhalen wat de reden is dat kinderen geen contact willen met vader; zijn ze loyaal naar moeder, of zijn de kinderen bang voor vader. Ook bespreken ze – afhankelijk van de reden waarom een kind geen contact wil – of het kind mogelijk wel openstaat voor andere vormen van contact (bijvoorbeeld een tekening voor vader in plaats van een videobelmoment). Professionals vinden het lastig om te beslissen hoe ver ze kunnen of moeten gaan in gesprekken met kinderen over het bespreken van voorwaarden waaronder contact of omgang mogelijk is. Professionals benadrukken namelijk dat het belang van het kind voorop staat, ondanks het recht van vaders op contact/omgang. Dit kwam ook uit het onderzoek van Harrison & Thiara (2016) naar voren: professionals worstelden met de vraag waar de grens ligt in de gesprekken met het kind over wel of niet contact leggen met vader.

Professionals benoemen ook dat ze het soms lastig vinden in te schatten welke rol de moeder speelt. In hoeverre willen kinderen geen contact met de vader omdat de moeder dit niet wil; wat zijn signalen van ouderverstoting? De **handreiking** van Sterk Huis geeft informatie en handvatten voor professionals (Janssen, 2021). Literatuur laat bovendien zien dat kinderen die getuige zijn (geweest) van geweld vaak sterke conflicterende gevoelens hebben wat betreft de band met hun vader (Peled et al., 2000; Pels et al., 2011). Enerzijds zijn ze vaak bang voor hun gewelddadige vader en keuren het gewelddadige gedrag af, maar anderzijds houden ze ook van hun vader en voelen zich verbonden met hem. Kinderen kunnen deze tegenstrijdige gevoelens moeilijk accepteren en kiezen daarom vaak een van de twee (vader is goed of slecht). Het is daarom altijd goed om met kinderen te praten over deze gevoelens, ongeacht de wens of kinderen wel of geen contact willen met de vader.

Signalen van traumaklachten bij de kinderen kunnen ook een argument zijn voor professionals om niet (direct) vader-kind contact op te starten en eerst uit te zoeken of de traumaklachten gerelateerd zijn aan onveiligheid vanuit vader. Bovendien kunnen traumaklachten ervoor zorgen dat kinderen niet goed kunnen voelen wat ze zouden willen, ook wat betreft het contact met de vader (Fidler & Bala, 2010; Johnston, 2004; Woodall, 2023). Geadviseerd wordt om eerst therapie te geven waarin een kind met de therapeut deze gevoelens ontrafelt en hierdoor kan het noodzakelijk zijn (tijdelijk) geen vader-kind contact op te starten (Johnston, 2004; Sharples et al., 2023).

Op het moment dat moeder het vader-kind contact te stressvol vindt, maar kinderen aangeven wel graag contact te willen, gaan professionals hierover in gesprek met moeder. Vaak ervaart moeder veel stress op het moment dat ze net in de opvang zit en is het nodig dat er eerst rust komt. Uit de interviews en focusgroepen komt naar voren dat professionals de partnerrol en vaderrol van de man van elkaar los proberen te zien; 'een gewelddadige partner kan een goede vader zijn. Professionals geven daarnaast aan dat moeder, zodra ze in rustiger vaarwater zit, vaak akkoord gaat met vader-kind contact. Moeders kunnen dan onderscheid maken tussen gedrag van vader naar moeder en gedrag van vader naar de kinderen.

De experts zijn van mening dat als het opbouwen van vader-kind contact dermate veel stress veroorzaakt bij moeder, dit een reden kan zijn voorlopig geen contact tussen vader en kind op te starten. Het is belangrijk dat professionals (h)erkennen wat de redenen zijn voor het angstige en terughoudende gedrag van vrouwen. Eerst moet bekeken worden wat nodig is voor moeder en kind voordat contact tussen vader en kind opgestart kan worden. Mochten professionals van mening zijn dat vader-kind contact wel veilig kan en er verder geen zorgen zijn, is belangrijk om zowel moeder te ondersteunen als in te zetten op een bepaalde vorm van vader-kind contact in geval kinderen dit graag willen.

Een ander punt is dat de opvoedvaardigheden van moeder soms ook onder druk staan of tekort schieten vanwege psychiatrische problemen, verslavingsproblemen en/of een licht verstandelijke beperking bij moeder, aldus professionals en experts. In dergelijke gevallen kan de vader soms toch de ouder zijn die de meeste liefde of voorspelbaarheid aan de kinderen kan bieden, ondanks dat hij ook geweld pleegde. Wel is de vraag of de problematiek bij de moeder al voor het geweld bestond of na (door) het geweld ontstaan is. Als iemand getraumatiseerd is, kan er ook sprake zijn van depressieve gevoelens en een overprikkeld stress-systeem, waardoor iemand moeite heeft met bijvoorbeeld emotieregulatie of impulsbeheersing (Lünnemann, 2023). In het GREVIO rapport (2020) worden zorgen geuit dat moeders snel als 'slechte moeder' worden gezien wanneer zij hun stress en schade laten zien. Dit laat het belang zien van goed onderzoek naar traumaklachten bij moeders en de juiste ondersteuning daarbij.

Ernstige veiligheidszorgen of onduidelijkheid rondom vader-kind contact

Een belangrijk argument om geen vader-kind contact te starten is onveiligheid. Als de opvang en netwerkpartners zoals Veilig Thuis of politie inschatten dat vader-kind contact te onveilig of onvoorspelbaar is, is iedereen het erover eens dat de omgang niet moet worden gestart. Professionals noemen situaties van intieme terreur, veel eercomponenten, risico op ontvoering, stalking, directe kindermishandeling, onvoorspelbaarheid van vader (bijv. vanwege veel individuele problematiek, verslaving, in detentie) en als sprake is van een geheime plaatsing. Uit de literatuur en jurisprudentie komen deze factoren ook naar voren. Bij intieme terreur neemt na een scheiding de kans op verergering van psychische mishandeling toe, waardoor het voor moeder heel lastig wordt om co-ouderschap goed uit te voeren (Hardesty et al., 2017). Als sprake is van dwingende controle moet men niet sturen op bemiddeling, maar op het begrenzen van schadelijk gedrag (Avontuur, 2022). Ook wordt in de literatuur benoemd dat in geval van stalkingsgedrag er geen vader-kind contact zou moeten zijn. Pas nadat het stalkingsgedrag minimaal een half jaar is gestopt, kan omgang overwogen worden (Avontuur, 2022; Katz et al., 2020).

In de jurisprudentie zijn de volgende redenen gevonden om gezag of omgang niet toe te kennen: vastgesteld fysiek huiselijk geweld, de veiligheid van het kind kwam in het geding, er bleven zorgen rondom de veiligheid bestaan, de ouder heeft in voorlopige hechtenis/detentie gezeten, de ouder heeft niet aan eigen problematiek gewerkt (persoonlijkheid/verslaving), en er is al langere tijd geen contact tussen ouders zonder problemen.

Een andere afweging om vader-kind contact (nog) niet op te starten is in geval er teveel onduidelijkheid is om te kunnen bepalen of vader-kind contact veilig genoeg is. Uit de gesprekken met professionals komt naar voren dat de veiligheid in eerste instantie vaak ingeschat wordt op basis van het verhaal van moeder en soms ook kinderen. Informatie kan opgehaald worden bij andere organisaties zoals Veilig Thuis, de politie, jeugdbescherming, of het wijkteam. Een knelpunt waar professionals echter vaak tegen aanlopen is dat weinig informatie bekend is en ze de inschatting moeten baseren op een eenzijdig perspectief (verhaal van moeder), of tegenstrijdige verhalen van vader en moeder. Professionals vinden het lastig om met dergelijke tegenstrijdige verhalen om te gaan: wat is waar en hoever strekt de rol en verantwoordelijkheid van de opvang hierin? Professionals geven aan dat de opvang niet aan waarheidsvinding doet, maar wel een beeld moet vormen van de veiligheid van alle betrokkenen. De inschatting wordt nu vooral gemaakt op basis van de persoonlijke ervaring van een professional, een gezamenlijk plan van aanpak met relevante netwerkpartners wordt gemist. Professionals geven aan er ook weleens naast te zitten en dan moeten zij soms gemaakte beslissingen terugdraaien.

Experts benoemen dat tegenstrijdigheid juist laat zien dat er iets aan de hand is en het nodig is om de situatie goed uit te zoeken. De experts zijn van mening dat de opvang de ruimte moet voelen en claimen om te zeggen dat contact alleen mogelijk is als het veilig is. Om een goed beeld van de veiligheid te krijgen moeten eerst bepaalde vragen omtrent veiligheid goed uitgezocht worden.

Omgang kan dus niet op dag één verwezenlijkt worden. Druk die vaders leggen, kan ook iets laten zien van het geweldspatroom dwingende controle waar deze vaders mogelijk inzitten.

Door professionals worden een aantal aspecten van onveiligheid benoemd die behulpzaam kunnen zijn voor de inschatting of het onveilig is om contact te starten. Zo wordt in de focusgroep benoemd dat een belangrijke indicatie is hoe vader over de kinderen praat en betrokkenheid toont; vraagt vader naar de kinderen, is hij geïnteresseerd in hoe het met de kinderen gaat, of zegt hij vooral dat moeder niet deugt en dat hij recht heeft op de omgang met zijn kinderen. Daarnaast wordt de **TOP3 methodiek** aangehaald als helpend; doordat gezamenlijk gekeken wordt naar de veiligheid met netwerkpartners, en alle netwerkpartners hun inbreng hebben over de belangrijkste veiligheidszorgen, geeft dit beter inzicht in de veiligheid.

Ontkennen van het geweld

Tot slot kan ontkenning van het geweld een reden zijn om geen vader-kind contact op te starten. De experts zijn van mening dat de pleger verantwoordelijkheid moet nemen voor zijn gedrag en als hij blijft ontkennen, er geen omgang zou moeten zijn. Het geweld naar de ex-partner en kinderen gaat vaak door op het moment dat het geweld wordt ontkend, zo blijkt uit meerdere studies naar de vader-kind relatie wanneer sprake is van intiem terreur (Callaghan et al., 2018; Hayes, 2012; Katz et al., 2020). Bovendien worden vaker problemen gezien bij het kind wanneer vaders de gevolgen van hun gewelddadige gedrag voor het kind niet inzien en begrijpen, maar kinderen wel contact hebben. Het betreft problemen op sociaal vlak (bv. moeite met vriendschappen onderhouden), gedrag (bv. agressief gedrag) en psychologische problematiek (bv. trauma) (Turhan, 2021). Dit laat zien dat pas wanneer vader inziet dat het geweld dat hij pleegt (pleegde) schadelijk is voor zijn kinderen en daar iets aan doet, veilig vader-kind contact opgebouwd kan worden.

Ook in de gesprekken met professionals komt naar voren dat het belangrijk is voor het kind als vader zijn (gewelddadige) gedrag erkent. Als de vader het gedrag ontkent, de schuld geheel bij moeder legt, of niet kan uitleggen waarom hij zich op bepaalde momenten (gewelddadig of onvoorspelbaar) gedraagt, kan dit ervoor zorgen dat kinderen geen contact (meer) willen. Anderzijds geven professionals aan dat veel mannen het geweld ontkennen en is het ontkennen van het geweld geen reden om vader-kind contact niet op te starten. Wel kan het een reden zijn om te vertragen.

Zoals hiervoor onder ernstige veiligheidszorgen al ter sprake kwam, geven professionals aan dat de opvang niet aan waarheidsvinding doet. De experts benadrukken dat de opvang ook niet aan waarheidsvinding hoeft te doen, maar dat het belangrijk is dat professionals concreet benoemen wat zij zien en wat hun zorgen zijn.

4.3. Mogelijkheden en oplossingsrichtingen bij verschil in visie over vader-kind contact

Professionals geven aan dat ouders verantwoordelijk zijn voor hoe het vader-kind contact wordt vorm gegeven. Als ouders er niet gezamenlijk uitkomen, worden verschillende mogelijkheden benoemd door professionals. Zo kan het helpen om een onafhankelijke professional in te zetten die het belang van het kind vertegenwoordigt. Deze professional kan bijvoorbeeld aansluiten bij overleggen om de stem van het kind te vertegenwoordigen of psycho-educatie te geven aan ouders over de impact op kinderen als kinderen in een loyaliteitsconflict zitten (Draaisma & Zuidgeest, 2022). Ook is het belangrijk om begrip te hebben voor de positie van het kind en loyaliteit naar ouders te benoemen; dit vergroot de kans dat een kind de eigen mening durft te geven. Bovendien is het belangrijk om een kind duidelijk te vertellen hoe omgegaan wordt met de informatie die een kind geeft.

Een professional gaf aan dat het kan helpen om ouders het ouderschapsplan te laten invullen, eerst apart van elkaar. Vervolgens kan worden gekeken of er overlap is en op die manier de mogelijkheid er is om het gesprek te openen en met ouders te kijken waar gezamenlijke wensen en behoeften liggen. Hierdoor krijgt de vader ook een stukje regie volgens de professional. Mocht het niet lukken om ouders op deze manier te motiveren en ze er niet uitkomen, dan worden ouders doorverwezen naar de rechtbank; als je wil scheiden is het namelijk verplicht om een ouderschapsplan op te stellen. Er kunnen echter bijzondere omstandigheden of redenen zijn waarom een ouderschapsplan redelijkerwijs niet kan worden opgesteld. Op het moment dat moeder met kinderen in de opvang zit vanwege huiselijk geweld is het niet nodig om een ouderschapsplan op te stellen om te kunnen scheiden (Antokolskaia et al., 2019; Wortmann, 2022).¹²

Op het moment dat vader wel omgang wil, maar moeder niet, geven professionals aan dat ze vader wijzen op zijn rechten (én plichten) en hem doorverwijzen naar een advocaat. Als professionals vader-kind contact te onveilig vinden, voelen professionals druk vanuit de advocaat van vader, bijvoorbeeld als vader een kort geding heeft aangespannen. Experts merken op dat een rechter in geval moeder en kinderen in de opvang zitten, vaak niet mee gaat in zo'n snel verzoek tot omgang van vader. Als voorbeeld wordt een casus naar voren gebracht van een kort geding dat is aangespannen door vader, terwijl er verschillende aangiftes wegens mishandeling lagen; de rechter besloot geen omgangsregeling op te leggen en gaf aan eerst af te willen wachten wat er gebeurt nu moeder en kinderen in de opvang zitten.

Als er verschil van visie is over omgang tussen moeder, kind en vader, kan het helpen een ervaringsdeskundige te betrekken. Belangrijk is wel dat het iemand is die ervaring heeft met de situatie waar het gezin in zit. Daarnaast kan de opvang advies inwinnen bij andere organisaties, zoals Veilig Thuis of de Raad voor de Kinderbescherming. Ook kan worden opgeschaald naar de jeugdbescherming (via VT). Door professionals wordt aangegeven dat de opvang in sommige gevallen te maken krijgt met druk vanuit andere organisaties. Deze netwerkprofessionals hebben bijvoorbeeld al met vader gesproken en vader wil omgang en oefent druk uit. De netwerkorganisatie gaat dan vaak mee in de wens/druk van vader vanuit de gedachte 'vader heeft recht op omgang'. Ook komt het voor dat vanuit jeugdbescherming aangegeven wordt dat vader-kind contact/omgang opgestart moet worden.

De juridische experts geven aan dat bijvoorbeeld Veilig Thuis geen mandaat heeft om beslissingen over wel of geen omgang te maken. Het is de rechter die dit uiteindelijk beslist. Als er een JB-maatregel geldt, heeft de jeugdbescherming bevoegdheden. De opvang kan een sterkere positie pakken richting Veilig Thuis door de onveiligheid feitelijk te omschrijven. Een feit is bijvoorbeeld dat vader geen toestemming geeft voor hulp. Dit kan samenhangen met het geweldspatroon en een manier zijn om druk uit te oefenen. Op het moment dat sprake is van een JB-maatregel en jeugdbescherming aangeeft dat omgang opgestart dient te worden, kan de opvang met moeder het gesprek aangaan om via een advocaat een verzoek tot geen contact/omgang in te dienen bij de rechtbank. De opvang kan dan richting jeugdbescherming aangeven dat de opvang dit verzoek steunt. Veel moeders willen echter geen advocaat omdat ze bang zijn voor escalatie.

Uit gesprekken met professionals van de opvang komt naar voren dat de rechtbank de onderbouwing van de opvang waarom vader-kind contact momenteel niet veilig is, niet altijd serieus neemt. Experts brengen dit ook naar voren; bij rechters is vaak onvoldoende kennis van intieme terreur en niet alle rechters hechten belang aan het feit dat vrouw en kinderen zich in de opvang bevinden.

¹² Zie ook: Rb. 's Gravenhage, 22 februari 2010, LJN BL 8027; Ook als ouders op geen enkele manier kunnen communiceren kan worden afgeweken van de verplichting tot het maken van een ouderschapsplan, Zie Rb. Midden-Nederland, 5 november 2019, ECLI:NL:RBMNE:2019:6696

Aan de andere kant kunnen concrete zorgen van professionals die goed beargumenteerd op papier zijn gezet vaak al genoeg zijn voor de rechter. Het helpt als door middel van een instrument (bv. de MASIC) de geweldsdynamiek in kaart wordt gebracht en de uitkomsten ervan in de rapportage worden verwerkt. Daarnaast moet zo concreet mogelijk worden aangegeven wat is waargenomen, inclusief geweldspatronen. Dit kan een advocaat meenemen naar de rechtbank. Als de opvang schriftelijk bevestigt dat moeder en kinderen in de opvang zitten, kan dat al genoeg zijn voor een rechter om het verzoek van vader tot omgang niet toe te wijzen. De juridische experts merken echter op dat de opvang niets op papier (durf te) zetten. Zij geven aan dat het belangrijk is dat professionals de beslissing dat het momenteel te onveilig is goed moeten leren onderbouwen door het aangeven van feiten, wat zij feitelijk hebben gezien en gehoord en wat hun zorgen zijn.

Tot slot komt uit de literatuur en expertmeeting naar voren dat het belangrijk is om voorwaarden te stellen aan vader voordat vader-kind contact opgestart kan worden. Het is belangrijk dat erkend wordt dat het geweld is gebeurd. Voorwaarden zijn bijvoorbeeld: afspraken om tot directe veiligheid op het niveau van een 6 te komen,¹³ agressie regulatietraining en/of (trauma)behandeling. Hoewel de opvang niet de bevoegdheid heeft om voorwaarden op te leggen, dat is aan jeugdbescherming, is het wel belangrijk om als opvang hierin advies te geven.

¹³ Directe veiligheid op het niveau van een zes is een gezamenlijk vastgestelde maat of eer voldoende veiligheid is binnen het gezin of relatie, zie de landelijke visie Gefaseerde samenwerking voor veiligheid, Vogtländer & Van Arum, 2016.

5 Samenwerking netwerkpartners en positionering opvang

In dit hoofdstuk gaan we in op de samenwerking met netwerkpartners en de positionering van de opvang ten opzichte van netwerkpartners.

5.1. Contact en hulp vader vanuit opvang en/of andere organisatie

De vraag die onder professionals van de opvang leeft, is welke hulpverlener het beste contact kan leggen en onderhouden met de vader op het moment dat moeder en kinderen in de opvang komen. De opvang zelf of een netwerkpartner. Professionals in de opvang horen namelijk vaak dat vaders het gevoel hebben '3-0' achter te staan, omdat de professional in de opvang werkt waar moeder met kinderen verblijft. Vaders voelen zich als 'pleger van huiselijk geweld' neergezet en hebben in eerste instantie behoefte aan het ventileren van hun visie op de situatie of hun ervaringen (Van Eijkern & Rus, 2014). Daarnaast wordt benoemd dat de man het beste benaderd kan worden vanuit zijn vaderschap. Wat betreft het eerste contact met de vader, vinden professionals het prettig dat in casussen waarbij de man kort voor plaatsing nog contact heeft gehad met de politie of de plaatsende partij (bijv. Veilig Thuis), deze organisatie vader informeert dat moeder en kinderen naar de opvang gaan of veilig in de

opvang zijn. Maar professionals zien ook een meerwaarde van zelf contact leggen met de vader, omdat de medewerker dan direct uitleg kan geven over de werkwijze en procedure binnen de opvang. Vanuit de systeemgerichte visie willen professionals ook met alle gezinsleden in gesprek om te kijken hoe het geweld doorbroken kan worden. Idealiter zien professionals dat vaders een eigen vaste contactpersoon krijgen vanuit de opvang, die een vertrouwensband kan opbouwen en ook het verdere vader-kind contact oppakt. Dit is dan niet dezelfde professional als voor moeder.

Professionals en experts noemen verschillende voordelen van een interne professional vanuit de opvang voor vader. Ten eerste dat vaders zo een vast contactpersoon en aanspreekpunt hebben, die niet aan moeder verbonden is. Ten tweede kan dit het proces versterken doordat de professional voor moeder en vader nauw met elkaar samenwerken, waardoor er korte lijntjes zijn. Een belangrijke reden om contact met de vader niet bij een netwerkpartner te beleggen is toename van de kans dat professionals van verschillende organisaties tegenover elkaar komen te staan, omdat de ene organisatie achter moeder gaat staan en de andere organisatie achter vader. Bovendien stellen de experts dat de opvang (meer) kennis en expertise in huis heeft voor het contact leggen en onderhouden en tegelijkertijd oog hebben voor aspecten van onveiligheid, terwijl dit bij netwerkpartners nog weleens ontbreekt. Wel wordt door professionals benoemd dat de ene professional in de opvang meer kennis en ervaring heeft op het gebied van gespreksvaardigheden en het contact leggen en onderhouden met mannen. Zeker voor jonge professionals vraagt het veel om tegenwicht te bieden aan de druk, macht of ogenschijnlijke charme die mannen soms kunnen gebruiken.

5.2. Regie en positie opvang rondom vader-kind contact

Professionals geven aan dat de opvang geen beslissing kan nemen over het wel (en in welke vorm) of niet opstarten van contact/ omgang tussen vader en kinderen. Ze kunnen faciliteren en ondersteunen in het tot stand brengen van begeleid (telefonisch) contact of omgang. Daarnaast hebben ze een adviserende rol aan ouders (met name moeder) en andere organisaties, aangezien de opvang naar de veiligheid van moeder en de kinderen kijkt, en daarmee ook naar de veiligheid rondom het vader-kind contact. De regie ligt echter in de meeste gevallen niet bij de opvang en medewerkers van de opvang hebben ook geen mandaat. Bij enkele opvanglocaties pakken medewerkers soms wel de regie als het gaat om een complexe casus, omdat zij beschikken over de expertise die er op dat moment nodig is (bijv. bij eengerelateerd geweld) en de netwerkpartner daar niet over beschikt. Op deze manier houden ze zicht op of wordt gedaan wat ze met elkaar hebben afgesproken.

Experts benoemen dat gekeken moet worden wie procesregie heeft en wie casusregie en in welke type casussen het wenselijk is dat de opvang wel een vorm van regie heeft. De opvang beschikt over veel inhoudelijke expertise, maar is volgens de experts vaak nog te weinig zichtbaar in de keten. Ze zouden vaker de lead mogen nemen en advies mogen geven aan netwerkpartners. Om een dergelijke positionering succesvol te laten verlopen is het belangrijk om als opvang relevante netwerk organisaties informatie te geven over de feiten rondom veiligheid en vader-kind contact. Uiteindelijk zijn vrouwen een korte periode in de opvang, het vraagstuk rondom wel of geen contact of omgang opstarten is belangrijk voor de periode daarna en dus belangrijk om organisaties die daarna met het gezin gaan werken daarin mee te nemen. Ook is het belangrijk dat de opvang kijkt of hiervoor nog meer specifieke kennis, zoals forensisch psychologische kennis, binnen de opvang nodig is.

De professionals ervaren enerzijds dat samenwerking met netwerkpartners (Veilig Thuis, politie, Jeugdbescherming en Raad voor de Kinderbescherming) essentieel is rond vader-kind contact, bijvoorbeeld voor informatie (over de veiligheid), het stellen van veiligheidsvoorwaarden, het doen van onderzoek, of om samen het gesprek met vader aan te gaan en/of samen op te trekken. Anderzijds merken professionals dat ze vaak een andere visie op veiligheid hebben: waar de opvang vader-kind contact soms (nog) geen optie vindt, denken netwerkpartners daar regelmatig anders over en vinden dat vader-kind contact (al) wel mogelijk. Netwerkpartners geven vaak aan dat vader ook gezag heeft en recht om zijn kind(eren) te zien, in plaats van dat ze vanuit het belang van het kind kijken. Professionals van de opvang hebben het gevoel dat de stem van Veilig Thuis, Jeugdbescherming of de Raad voor de Kinderbescherming zwaarder weegt dan die van de opvang. De opvang is afhankelijk van deze partijen (ondanks dat de opvang soms de regie pakt), omdat zij – in tegenstelling tot de opvang – meer wettelijke bevoegdheden hebben. Zoals eerder benoemd, hebben ouders (met gezag) de zeggenschap over het vorm geven van contact en omgang. Als ouders er niet uitkomen, beslist de rechter en als er een JB-maatregel geldt, heeft de jeugdbescherming mandaat. In dat geval kan ook moeder met steun van de opvang een verzoek indienen. Dus hier kan de opvang een sterkere positie innemen, volgens de experts.

6 Conclusies en aanbevelingen

In de opvang verblijven moeders en kinderen die vanwege ernstig en langdurig geweld in de thuissituatie naar de opvang zijn gevlucht. Professionals in de opvang hebben als uitgangspunt om systeemgericht te werken: alle gezinsleden behoeven hulp en aandacht om het geweld (duurzaam) te stoppen. Contact met de vader is daarom voor professionals een belangrijk onderdeel van de werkwijze. De afwegingen wanneer en hoe vader-kind contact gewenst en veilig is, zijn niet altijd duidelijk voor professionals. Daarom heeft het Verwey-Jonker Instituut in opdracht van Blijf Groep, Moviera en Sterk Huis huidig onderzoek uitgevoerd met als doel om tot een afwegingskader en handleiding omtrent vader-kind contact te komen voor professionals werkzaam in de opvang. Dit rapport dient als achtergrondstuk met een beschrijving van de werkwijze van de opvang, welke afwegingen en dilemma's spelen en de rol van de opvang bij het beslissen over en het vormgeven van vader-kind contact.

In dit slothoofdstuk beschrijven we eerst de belangrijkste conclusies die uit het onderzoek naar voren zijn gekomen (paragraaf 6.1), en vervolgens geven we aanbevelingen aan de opvang en netwerkpartners voor de praktijk (paragraaf 6.2) en aanbevelingen voor vervolgonderzoek (paragraaf 6.3).

6.1. Conclusies

De bevindingen van het onderzoek zijn gebaseerd op interviews en focusgroepen met professionals van de opvang, een literatuurstudie en een expertmeeting met juristen en wetenschappers (experts). Eerst geven we de

onderbouwing voor het uitgangspunt in het afwegingskader om te starten met een onderzoeksfase waarin bepaalde criteria worden uitgezocht, zodat een goede afweging gemaakt kan worden of en hoe vader-kind contact vormgegeven wordt (6.1.1). Daarnaast vatten we de belangrijkste resultaten samen waarbij we onderscheid maken tussen de handelings-, juridisch- en positioneringscomponent rondom vader-kind contact. We beschrijven de specifieke kennis en vaardigheden van professionals die nodig zijn bij systeemgericht werken en beslissingen maken rondom veilig vader-kind contact (handelingscomponent, 6.1.2). Ook gaan we in op het juridisch kader en de rechten en plichten van beide ouders waar professionals mee te maken hebben, wat vraagt om gespecialiseerde juridische kennis (juridische component, 6.1.3). Tot slot bespreken we de gewenste rol van de opvang ten opzichte van netwerkorganisaties waar ze mee samenwerken rondom het vader-kind contact (positioneringscomponent, 6.1.3).

6.1.1. Vijf criteria zijn bepalend in de fasering van veilig vader-kind contact

Professionals werken met het uitgangspunt dat vader-kind contact zo snel mogelijk opgestart moet worden. Tegelijkertijd merken professionals dat het belangrijk is om de tijd te nemen om de veiligheid rondom vader-kind contact goed uit te zoeken. Niet alleen directe kindermishandeling, maar ook getuige zijn van partnergeweld heeft grote impact op kinderen. De literatuur en experts benadrukken dat professionals er niet vanuit mogen gaan dat het positieve effect van contact hebben met beide ouders opweegt tegen de negatieve impact van het geweld. Bovendien blijkt dat een gewelddadige vader meer moeite heeft met sensitief en responsief ouderschap, iets wat voor kinderen die te maken krijgen met geweld extra belangrijk is. Belangrijk is dat professionals weten dat het juridisch kader ruimte biedt voor het (tijdelijk) ontbreken van contact tussen kind(eren) en hun vader indien sprake is (geweest) van geweld

en onveiligheid. Om een beslissing te nemen over vader-kind contact is het belangrijk om eerst individuele gesprekken met alle gezinsleden te voeren en een aantal criteria (zie hieronder) goed te uit te zoeken. Vervolgens kan multidisciplinair een afweging worden gemaakt of vader-kind contact opgestart kan worden en op welke manier. Deze fasering is cruciaal om de veiligheid te waarborgen in plaats van zo snel mogelijk toe te werken naar het opstarten van vader-kind contact.

Bovenstaande betekent dat in het afwegingskader als uitgangspunt geldt dat in de beginfase, als moeder en kinderen net in de opvang verblijven, in principe geen vader-kind contact plaatsvindt. Dit geeft duidelijkheid aan vaders, maar ook aan moeders en kinderen en helpt bij het scheppen van een duidelijk verwachtingsmanagement naar ouders en kind(eren). Ook geeft het professionals in de opvang rust om eerst een aantal cruciale onduidelijkheden uit te zoeken in plaats van het voelen van de druk zo snel mogelijk vader-kind contact te organiseren. Belangrijk hierbij is wel dat duidelijk gemaakt wordt dat het een momentopname is en dat na enkele dagen een eerste overlegmoment wordt georganiseerd om te kijken waar ze staan en of op dat moment al iets gezegd kan worden over vader-kind contact of wat er nog mist om daar iets over te zeggen. De opvang is hierover transparant naar alle gezinsleden.

De vijf criteria die van belang zijn om in deze eerste fase te onderzoeken zijn: **A.** het type geweld en geweldstriggers; **B.** wensen en belangen van het kind, de vader en de moeder; **C.** veilig ouderschap; **D.** psychosociale problemen, traumaklachten en hechtingsproblematiek; en **E.** juridische aspecten. Belangrijk is dat hierbij op maat gekeken wordt wat dit betekent voor het vader-kind contact; het betekent niet dat bij trauma van de moeder of verwaarlozing bijvoorbeeld nooit vader-kind contact kan plaatsvinden. Het is uitdrukkelijk geen afvinklijstje op basis waarvan de beslissing volgt of vader-kind contact wel of niet wenselijk is. De criteria zijn behulpzaam in het detecteren van situaties waarin professionals met elkaar in gesprek moeten over of vader-kind contact wenselijk is en in welke vorm.

6.1.2. Specifieke kennis en vaardigheden van professionals zijn vereist

Conform het normenkader veiligheid in de vrouwenopvang (Lubbers et al., 2020) is de werkwijze van de opvang dat binnen 24 uur contact wordt gelegd met de vader door een professional van de opvang. Dit eerste contact is bedoeld om vader te laten weten dat moeder en kinderen op een veilige plek zitten. Vroegtijdig contact leggen met vader heeft volgens professionals een de-escalerende werking, mits vader in dit eerste gesprek perspectief wordt geboden en sprake is van verwachtingsmanagement. Door een afspraak te maken met vader om zijn verhaal te horen en vader uitleg te geven over de procedure rondom vader-kind contact, wordt duidelijk wat vader kan verwachten. Bovendien is het van belang dat professionals beschikken over vaardigheden en kennis betreffende systeemgericht werken. Om met ouders over het geweld en de wensen en behoeften rondom vader-kind contact te kunnen spreken, is een samenwerkingsrelatie en vertrouwensband essentieel, ook als een vader het geweld ontkent of niet openstaat voor contact met de opvang of andere hulpverlening. Daarnaast vraagt het praten met kinderen specialistische kennis en vaardigheden. Kinderen die in de opvang verblijven kunnen het lastig vinden om over vader-kind contact na te denken en daarover te praten. Ook kan het zijn dat ze het lastig vinden om professionals hierover in vertrouwen te nemen, bijvoorbeeld door loyaliteitsgevoelens richting beide ouders of door angstgevoelens vanwege de onveiligheid thuis.

Een ander belangrijke vaardigheid voor professionals van de opvang is om vaker en meer feitelijk te rapporteren voor de rechter. Voor rechters is het belangrijk om de feiten te weten. Professionals geven vaak aan dat ze te maken krijgen met verschillende verhalen van ouders en niet aan waarheidsvinding doen. Professionals hoeven niet aan waarheidsvinding te doen. Wat wel belangrijk is, is feitelijk rapporteren wat welke ouder heeft verteld en wat zij zelf hebben waargenomen. Verder is het belangrijk dat feiten rondom het proces worden opgeschreven, bijvoorbeeld als de vader geen toestemming geeft voor hulp aan het kind of niet op afspraken komt. Het opschrijven van de concrete zorgen van een professional met een duidelijke onderbouwing is belangrijk. Het is aan de rechter welk belang eraan wordt gehecht.

Kennis over eengerelateerd geweld en intiem terreur zijn belangrijk om een goede inschatting te kunnen maken van de veiligheid rondom vader-kind contact. Kennis en gespreksvaardigheden zijn bij deze vormen van geweld van belang om op een goede manier vanuit de opvang contact te kunnen leggen met de vader. Voor eengerelateerd geweld is er het Landelijk Expertise Centrum Eengerelateerd Geweld (LEC EGG) en fungeren twee opvanglocaties (Fier en Sterk Huis) als landelijk adviespunt voor professionals van andere opvanglocaties. Daarnaast zijn er andere opvanglocaties die kennis en expertise in huis hebben op het gebied van eengerelateerd geweld, zoals Blijf Groep en Moviera. Voor intiem terreur is het verschillend per opvanglocatie welke kennis daarover aanwezig is en bij wie professionals intern terecht kunnen voor advies.

Vanuit de systeemgerichte visie leggen professionals vaak met zowel de vrouw als de man contact. Professionals en experts delen de visie dat idealiter de man en de vrouw elk een eigen professional vanuit de opvang krijgen. Op deze manier zijn de lijntjes tussen professionals kort en is de kans kleiner dat professionals uitgespeeld worden. Wel is in ieder geval bij signalen van intiem terreur de vraag of het contact met de man door elke professional gedaan kan worden of dat getrainde professionals dit alleen doen of dat een gespecialiseerde netwerkpartner het contact doet, vanwege het gevaar op escalatie.

6.1.3. Omgang betekent rechten en plichten ten opzichte van veiligheid

Professionals zijn in hun handelen gebonden aan juridische regels, in dit geval regels omtrent vader-kind contact, rond het verstrekken van informatie over het kind en het toestemmingsvereiste. Hierbij is het van belang te weten of de vader juridisch ouder is, en of sprake is van gezamenlijk gezag. Dit heeft niet zozeer gevolgen voor het contact tussen kind en vader, maar wel voor het verstrekken van informatie en het toestemmingsvereiste.

Als ouders uit elkaar gaan, hebben kind en ouders recht op omgang, ook als dit een juridisch ouder zonder gezag betreft (art. 1: 377a BW). Ouders hebben ook een

verplichting tot omgang met het kind. Dit uitgangspunt betekent echter niet dat altijd toegewerkt moet worden naar omgang: als omgang niet in het belang is van het kind, kan het recht op omgang door de rechter worden ontzegd. Op grond van het Verdrag van Istanbul heeft de overheid de plicht af te wegen of omgang in het belang van het kind is. Geweld tegen de andere ouder en/of kind(eren) is een contra-indicatie voor omgang en kan ook reden zijn het gezag van de geweld plegende ouder te beëindigen (art. 31 Verdrag van Istanbul). In Nederland ontbreken voorsnog richtlijnen hoe geweld tegen de (ex-)partner gewogen moet worden bij beslissingen omtrent het vaststellen van zorg- en omgangsregelingen en bij beslissingen over eenhoofdig of gezamenlijk gezag (Avontuur, 2022; GREVIO Baseline Evaluation Report Netherlands, 2020). Hoe de juridische regels worden toegepast, hangt samen met de concrete feiten en omstandigheden. Bij ernstige onveiligheid kan de rechter besluiten geen omgangsregeling vast te leggen, bijvoorbeeld wanneer vrouw en kind(eren) gevlucht zijn naar een *safehouse* of opvang, of gebruik maken van een AWARE-systeem. Het is aan de rechter om omgang te ontzeggen. Dit betekent niet dat er omgang moet zijn tot de rechter hierover beslist. Als vrouw en kinderen bescherming zoeken in de opvang is er ruimte om uit te zoeken of en in welke vorm contact tussen kind en vader veilig mogelijk is. Als de vader direct contact wil is het aan de vader om een verzoek tot omgang bij de rechter in te dienen via een advocaat.

De ouder zonder gezag heeft het recht te worden geïnformeerd door de ouder met gezag over belangrijke feiten en omstandigheden rond de verzorging en opvoeding van het kind, maar heeft geen medebeslissingsrecht zoals bij gezamenlijk gezag. Daarnaast heeft de ouder zonder gezag een recht op informatie van de professional over belangrijke feiten rond de verzorging en opvoeding van het kind. Maar de professional hoeft dit niet uit zichzelf te geven: de juridisch ouder moet hier zelf om verzoeken. Het verzoek kan worden geweigerd als de informatieverstrekking niet in het belang van het kind is, of als de informatie ook niet aan de ouder met gezag wordt gegeven. Als de ouder wel gezag heeft, is het informatierecht sterker, omdat de ouder wettelijk vertegenwoordiger is van het kind.

Een ander punt van verschil tussen juridische ouders met en zonder gezag betreft het toestemmingsvereiste. Van vaders die geen gezag dragen en alleen juridisch ouder zijn, is geen toestemming nodig voor bijvoorbeeld medische of psychologische behandeling. Wel is er de plicht om hen te informeren.

Als beide ouders gezag hebben, is voor behandeling van en hulpverlening aan kinderen onder de 16 jaar in principe toestemming van beide ouders nodig, tenzij het een niet ingrijpende behandeling of hulp betreft. Toestemming is eveneens niet nodig als de hulp noodzakelijk is om ernstig nadeel van het kind te voorkomen. Praten met kinderen over wat er is gebeurd thuis en over hun vragen, angsten en verdriet, is belangrijk in het proces van herstel en om ernstig nadeel van het kind te voorkomen. Ook is hulp zonder toestemming mogelijk als er gegronde redenen zijn om geen toestemming te vragen omdat de professional anders niet goed de hulp kan verlenen die nodig is. Als minderjarigen uit zichzelf informatie delen dan mag dit altijd. Alle minderjarigen, ongeacht leeftijd, hebben recht om hun kijk op gebeurtenissen te geven met betrekking tot besluiten en kwesties die hen aangaan (art. 3 & 12 IVRK).

6.1.4. De opvang heeft een specifieke positie en kennis van veiligheid bij vader-kind contact

De opvang heeft een belangrijke maar soms lastige rol en positie ten opzichte van netwerkpartners als het gaat om vader-kind contact. Moeder en kind(eren) verblijven in de opvang en professionals hebben daardoor vaak meer gesprekken met moeder en kinderen dan dat netwerkpartners met moeder en kinderen hebben. Daardoor hebben professionals van de opvang vaak ook meer zicht op de veiligheid dan netwerkpartners. De rol van de opvang is vooral de veiligheid in kaart brengen rondom eventueel vader-kind contact tijdens de opvangperiode, het faciliteren in en/of ondersteunen bij vader-kind contact en het adviseren van ouders en eventueel netwerkorganisaties over vader-kind contact, ook met het oog op de toekomst als moeder en kind de opvang verlaten. Deze rol is beperkt tot een bepaalde periode, aangezien het om tijdelijke opvang

gaat. Netwerkpartners zijn vaak langere tijd betrokken. De keuzes die in het begin worden gemaakt rondom vader-kind contact hebben echter wel gevolgen voor de periode daarna. Op het moment dat moeder en kinderen in de opvang zitten, kunnen ze gesteund en gefaciliteerd worden door de opvang in het contact tussen kinderen en de vader. Op het moment dat moeder en kinderen uitstromen valt dit weg, wat onveiligheid met zich mee kan brengen op het moment dat hulp om het gezin niet goed geborgd is en geen zicht meer is op het vader-kind contact. Een goede overdracht is hierbij dus essentieel, waarbij de opvang ook een belangrijke adviserende rol heeft.

Volgens professionals zijn netwerkpartners essentieel rondom vader-kind contact voor informatie of het stellen van voorwaarden. Echter lijkt het belang van het kind bij netwerkpartners niet (altijd) de eerste overweging te zijn, doordat ze aangegeven dat vader ook gezag heeft en recht om zijn kind(eren) te zien. Professionals van de opvang hebben vaak meer kennis en expertise dan netwerkpartners wat betreft de verschillende dynamieken van huiselijk geweld, de impact ervan en in het aangaan van gesprekken met de betrokken gezinsleden. De regie ligt echter niet bij de opvang en de opvang heeft ook geen mandaat om voorwaarden te stellen: alles gebeurt in het vrijwillig kader. In sommige gevallen neemt de opvang ook de procesregie, om goed zicht te houden of afgesproken acties ook worden uitgevoerd. Dat de opvang een bepaalde vorm van regie krijgt, kan in meer situaties wenselijk zijn. De experts benadrukken daarnaast dat de opvang een sterkere positie mag innemen als het gaat om vader-kind contact, zowel naar Veilig Thuis als naar de jeugdbescherming indien deze betrokken is. Zo kunnen ze ondersteunen wanneer moeder met advocaat een verzoek indient bij de rechter door een goede onderbouwing te schrijven over waarom ze (bepaalde vormen van) vader-kind contact wel of niet veilig achten.

6.2. Aanbevelingen voor de praktijk

Versterk de positionering van de opvang. Professionals die werkzaam zijn in de opvang hebben vaak meer kennis en expertise op het gebied van contact leggen met de verschillende gezinsleden waarbij ze een focus houden op de (on)veiligheid dan netwerkpartners. De regie en mandaat ligt echter niet bij de opvang. Het is belangrijk dat de positie van de opvang ten opzichte van netwerkpartners versterkt wordt; advies van de opvang serieus wordt genomen en gekeken wordt of het wenselijk is dat de opvang de (proces)regie krijgt. Hierbij is het belangrijk dat netwerkpartners worden meegenomen in de kennis omtrent de (on)veiligheid, ook vanwege de borging van hulp aan het gezin bij uitstroom uit de opvang.

Vergroot kennis en expertise op bepaalde onderwerpen. Belangrijke onderwerpen zijn forensisch psychologische kennis, gespreksvaardigheden, het contact leggen en onderhouden en het belang van een vertrouwensband opbouwen met zowel de kinderen, moeder en vader. Voor professionals die net beginnen met werken vraagt het vaak veel om tegenwicht te kunnen bieden aan de druk, macht of juist charme die vaders kunnen gebruiken. Dit kan door trainingen te geven, maar daarnaast is het ook belangrijk dat goed wordt ingericht waar deze kennis zich bevindt en waar professionals naartoe kunnen op het moment dat ze advies nodig hebben. Wanneer er signalen zijn van eerdere geweld is de route duidelijk, dus maak daar gebruik van als professionals. Bij signalen van intiem terreur is ook het advies om met een interne of externe expert de casus te bespreken voordat contact opgenomen wordt met vader.

Zorg daarnaast dat professionals leren hoe ze een goede feitelijke onderbouwing kunnen geven ten behoeve van de juridische procedure, want dat helpt advocaten enorm tijdens een rechtszaak. Dit kan door trainingen te geven in wat feiten zijn en wat belangrijk is voor een goede dossiervorming. Daarnaast kan bijvoorbeeld een jurist in dienst worden genomen (zoals bij Blijf Groep) die professionals hierin kan ondersteunen en adviseren. Ook kan het helpen

om een format te ontwikkelen die gebruikt kan worden door professionals op het moment dat ze een onderbouwing moeten schrijven voor een advocaat. Dit geldt zowel op het moment dat een vrouw naar de rechter stapt vanwege een omgangsregeling als op het moment dat wordt verzocht om vervangende toestemming voor hulp aan het kind als vader weigert.

Maak praten met kinderen onderdeel van de werkwijze. Kinderen die wegens onveiligheid thuis samen met hun moeder naar de opvang komen, hebben veel meegemaakt. Het is belangrijk voor kinderen om zich te uiten over wat ze hebben meegemaakt, hun zorgen en wensen. Het IVRK heeft het recht op persoonlijke ontwikkeling en gehoord worden over alles wat invloed heeft op het leven van kinderen vastgelegd. Minderjarigen worden steeds meer als rechtssubject beschouwd, die regie en controle over hun leven moeten kunnen hebben. Kinderen vanaf 12 jaar moeten altijd gehoord worden in juridische procedures die hen aangaan. Dikwijls wordt dit uitgebreid naar kinderen jonger dan 12 jaar die in staat zijn om hun ervaringen en mening naar voren te brengen. Tegen deze achtergrond is het legitiem dat binnen de opvang met kinderen wordt gesproken zonder toestemming van beide ouders omdat dit in het belang van kinderen is. Aangesloten kan worden bij de werkwijze zoals deze geldt in Blijf Groep waar praten met kinderen onderdeel is van de werkwijze.

Zorg voor een overzicht van het hulpaanbod. Het is behulpzaam als elke opvanglocatie een overzicht maakt van het hulpaanbod in de betreffende regio voor achterblijvende vaders, zowel wat betreft de pleger-aanpak als laagdrempelige hulp en ondersteuning. Hierbij is het belangrijk om ook inzicht te hebben in de beschikbaarheid (wachlijsten).

Maak helder wat opvang kan bieden in begeleiden van omgang. Verwachtingsmanagement naar vader, moeder en kinderen over wat de opvang kan doen rondom het begeleiden en faciliteren van omgang tussen kinderen en hun vader is belangrijk. Elke opvanglocatie dient helder te hebben wat het kan bieden aan begeleiding bij vader-kind contact. De uren die hiervoor nodig zijn moeten vrijgemaakt worden voor professionals en professionals moeten

voldoende toegerust zijn om dit contact te begeleiden. De ene opvang gaf aan vaak minstens drie keer aanwezig te zijn bij een omgangsmoment, terwijl een andere opvang daar geen uren voor heeft maar dit wel zou willen. Als vanuit de opvang maximaal drie momenten begeleid kunnen worden en daarna een netwerkpartner de begeleide omgang moet overnemen maar vanwege een wachtlijst het vader-kind contact opnieuw tijdelijk gestopt wordt, is het belangrijk dat ouders en kinderen dit weten en gezamenlijk de beslissing genomen wordt of vader-kind contact dan al wel opgestart moet worden.

Liefst minimaal 1 begeleid omgangsmoment. Tot slot is het wenselijk om na de beslissing dat onbegeleid vader-kind contact veilig is, in principe te voorzien in één begeleid omgangsmoment. Op die manier kan enerzijds meer zicht worden verkregen op de veiligheid in het vader-kind contact en anderzijds dient dit begeleide omgangsmoment ter ondersteuning van een kind en moeder. Voor kinderen kan het eerste fysieke contact met de vader heel spannend of moeilijk zijn, ondanks dat ze graag contact willen. Ook voor moeders kan onbegeleide omgang stressvol zijn en zo'n eerste begeleid omgangsmoment kan helpen om de stress te verminderen en mee te werken aan contact tussen kind en vader.

Maatwerk is belangrijk; of een begeleid vader-kind omgangsmoment wenselijk is, is afhankelijk van de route naar het onbegeleid vader-kind contact en van de mogelijkheden in het sociaal netwerk. De opvang hoeft niet altijd zelf dit begeleide contactmoment te doen, dit kan ook door een steunfiguur van het kind of een andere organisatie indien deze betrokken of beschikbaar is. Daarnaast speelt een rol of binnen de opvang voldoende professionals de expertise hebben die nodig is voor begeleiding van vader-kind contact.

Belangrijk is om eerst de beslissing te nemen dat onbegeleid vader-kind contact veilig genoeg is en daarna het begeleide omgangsmoment vorm te geven. Voorkomen moet worden dat te snel tot onbegeleide omgang wordt besloten omdat er toch altijd een check gedaan wordt bij het eerste begeleide omgangsmoment. Als een begeleid omgangsmoment namelijk als instrument ingezet wordt om meer zicht te krijgen op de veiligheid rondom vader-kind

contact, is het belangrijk het op deze manier uit te spreken naar alle gezinsleden vanwege verwachtingsmanagement. Het kan namelijk dat na het eenmalige begeleide omgangsmoment de onbegeleide omgang vervolgens niet opgestart wordt. Daarnaast vergt een omgangsmoment als instrument om te bepalen of de omgang veilig is een andere expertise van professionals.

6.3. Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Naast enkele aanbevelingen voor de praktijk, komen uit het onderzoek ook twee aanbevelingen voor vervolgonderzoek.

Beproof de werkwijze in de praktijk. De handleiding en het afwegingskader die zijn ontwikkeld op basis van huidig onderzoek is nog niet beproefd in de praktijk. Een volgende stap is om te kijken wat de ervaring is van professionals in het gebruik van de handleiding en het afwegingskader in de praktijk; is het helpend, zijn de stappen helder, wordt er iets gemist, zijn er nog bepaalde casussen waarvoor het afwegingskader niet behulpzaam is. Door het gebruik van het afwegingskader en de handleiding te evalueren kunnen ze verder doorontwikkeld worden.

Aandacht voor mannen in de opvang. Huidig onderzoek is enkel gericht op vrouwen die met kinderen naar de opvang komen. De opvang is echter ook voor mannen die vluchten vanwege ernstige onveiligheid thuis, waarbij soms ook kinderen zijn. Gesprekken met professionals die werken met mannen die naar de opvang komen lieten zien dat de situatie vaak heel anders is dan op het moment dat vrouw met kinderen naar de opvang vlucht. Vaak waren er geen kinderen, of waren kinderen niet mee naar de opvang en bleven bij moeder wonen. De rol van de opvang ligt hierin anders dan in de situatie van huidig onderzoek, aangezien kinderen meestal niet in de opvang verblijven. Professionals hebben echter wel behoefte aan handvatten wat ze voor mannen in de opvang kunnen betekenen wat betreft vader-kind contact. Nader onderzoek hiernaar is wenselijk.

Literatuur

Antokolskaia, M. V., de Boer, J. C. G., Ruitenbergh, G. C. A. M., Schrama, W. M., van der Valk, I. E., & Vrolijk, P. (2019). *Naleving van contact-/omgangsafspraken na scheiding: een rechtsvergelijkend en sociaalwetenschappelijk perspectief*. WODC.

Avontuur, I. (2022). Het negeren van huiselijk geweld is een systeemfout in de aanpak van 'complexe' scheidingen. *Nederlands Juristenblad*, 38, 3128-3135.

Bruning, M. R., Smeets, D. J. H., Bolscher, K. G. A., Peper, J. S., & de Boer, R. (2020). *Kind in proces: van communicatie naar effectieve participatie* (Meijers-reeks nr. 335). Wolf Legal Publishers.

Campbell, J., & Glass, N. (2009). *Safety planning, danger, and lethality assessment*. In C. Mitchell, & D. Anglin (Eds.), *Intimate partner violence: A health-based perspective* (pp. 319–334). Oxford University Press.

Callaghan, J., Alexander, J., Sixsmith, J., & Fellin, L. C. (2015). Beyond "Witnessing": Children's experiences of coercive control in domestic violence and abuse. *Journal of Interpersonal Violence*, 33(10), 1551–1581. <https://doi.org/10.1177/0886260515618946>

Cascardi, M., & Jouriles, E. N. (2018). *Mechanisms underlying the association of exposure to family of origin violence and adolescent dating violence*. In Elsevier eBooks (pp. 159–188). <https://doi.org/10.1016/b978-0-12-811797-2.00007-4>

Dam, A. van. (2020). Systemische behandeling van geweld in intieme partnerrelaties bij cliënten met antisociaal gedrag en persoonlijkheidsproblematiek, in: Rijckmans, M., A. van Dam & L.M.C. van den Bosch (red.). *Praktijkboek antisociaal gedrag en persoonlijkheidsproblematiek*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum, p. 321-342

Draaisma, N., & Zuidgeest, K. (2022). *Kiezen Tussen Kwaden: Beslissen in kinderbeschermingszaken*.

Fidler, B. J., & Bala, N. (2010). Children resisting postseparation contact with a parent: Concepts, controversies, and conundrums. *Family Court Review*, 48(1), 10-47.

Forssell, A. (2016). *Better safe than sorry? quantitative and qualitative aspects of child-father relationship after parental separation in cases involving intimate partner violence*. Doctoral dissertation, Örebro university.

Forssell, A. M., & Cater, Å. (2015). Patterns in child–father contact after parental separation in a sample of child witnesses to intimate partner violence. *Journal of Family Violence*, 30, 339-349.

George, C. (1996). A representational perspective of child abuse and prevention: Internal working models of attachment and caregiving. *Child Abuse & Neglect*, 20, 411-424. [https://doi.org/10.1016/0145-2134\(96\)00016-6](https://doi.org/10.1016/0145-2134(96)00016-6)

GREVIO. (2020). *GREVIO Baseline Evaluation Report Netherlands*.

Groenhuijsen, L. (2019). Het exen-dilemma. Over onbedoelde schade na de scheiding. *Pedagogiek in de Praktijk*, 112, 1-4.

Hardesty, J. L., Ogolsky, B. G., Rafaelli, M., Whittaker, A., Haselschwerdt, M. L., Crossman, K. A., Mitchell, E. T., & Khaw, L. (2017). Coparenting relationship trajectories: Marital violence linked to change and variability after separation. *Journal of Family Psychology*, 31(7), 844-854.

Harrison, C., & Thiara, R. K. (2016). *Safe not sorry: Supporting the campaign for safer child contact*. Women's aid.

Hayes, B. E. (2012). Abusive men's indirect control of their partner during the process of separation. *Journal of Family Violence*, 27(4), 333–344. <https://doi.org/10.1007/s10896-012-9428-2>

Holt, S. (2011). Domestic abuse and child contact: Positioning children in the decision-making process. *Child Care in Practice*, 17(4), 327-346.

Holt, S. (2015). Post-separation fathering and domestic abuse: Challenges and contradictions. *Child Abuse Review*, 24(3), 210-222.

Holt, S. (2018). A voice or a choice. Children's views on participating in decisions about post-separation contact with domestically abusive fathers. *Journal of Social Welfare and Family Law*, 40(4), 459-476

Hunter, E. C., & Graham-Bermann, S. A. (2013). Intimate partner violence and child adjustment: Moderation by father contact? *Journal of Family Violence*, 28(5), 435-444.

Johnston, J. R. (2004). Children of divorce who reject a parent and refuse visitation: Recent research and social policy implications for the alienated child. *Fam. LQ*, 38, 757.

Jongepier, N. & van der Kleij, S. (2018). Veerkracht Databank Effectieve Sociale interventies Utrecht, Movisie februari 2018 Veerkracht Interventiebeschrijving

Logar, R., & Pap, E. (2022). *The protection of children from violence in the context of intimate partner violence/domestic violence and custody and visitation*. Women against Violence Europe Network.

Katz, E., Nikupeteri, A., & Laitinen, M. (2020). When coercive control continues to harm children: Post-Separation fathering, stalking and domestic violence. *Child Abuse Review*, 29(4), 310–324. <https://doi.org/10.1002/car.2611>

Lubbers, S., Deelen, K., Velu, J., van Oostenbrugge, L., & van Gool, I. (2020). Normenkader 'Veiligheid in de Vrouwenopvang' Een veilige toekomst voor mannen, vrouwen en kinderen. Onderdeel van Keurmerk 'Veiligheid in de Vrouwenopvang', Utrecht Q-Consult zorg.

Lünneman, M., Lünneman, K.D., & Compagner, M. (2021). In de lift. Cohortstudie naar de effecten van de Oranje Huis aanpak. Verwey-Jonker Instituut

Miller, W., & Rollnick, S. (2018). *Motiverende gespreksvoering; mensen helpen veranderen*.

Muller, R. T., Thornback, K., & Bedi, R. (2012). Attachment as a mediator between childhood maltreatment and adult symptomatology. *Journal of Family Violence*, 27(3), 243–255. <https://doi.org/10.1007/s10896-012-9417-5>

Monckton-Smith, J. (2021). *In control: Dangerous relationships and how they end in murder*. Bloomsbury Publishing.

Nederlands Jeugdinstituut (2023). Co-ouderschap en andere vormen van ouderschap. van <https://www.nji.nl/scheiding/welke-vormen-van-ouderschap-zijn-er>

Pels, T. V. M., Lünnemann, K., & Steketee, M. (2011). *Opvoeden na partnergeweld. Ondersteuning van moeders en jongeren van diverse afkomst*. Van Gorcum.

Römkens, R. (2016). Bestemd voor binnenlands gebruik. *Sociologie*, 12(3), 295–319. <https://doi.org/10.5117/soc2016.3.romk>

Salisbury, E. J., Henning, K., & Holdford, R. (2009). Fathering by partner-abusive men: Attitudes on children's exposure to interparental conflict and risk factors for child abuse. *Child Maltreatment*, 14(3), 232-242.

Sharples, A., Harman, J. J., & Lorandos, D. (2023). Findings of abuse in families affected by parental alienation. *Journal of Family Violence*. doi.org/10.1007/s10896-023-00575-x

Tierolf, B., Lünnemann, K. D., Steketee, M. J., Drost, L., Verwijs, R., & Jansma, A. (2014). *Doorbreken geweldspatroon vraagt gespecialiseerde hulp. Onderzoek naar effectiviteit van de aanpak huiselijk geweld in de G4*. Verwey-Jonker Instituut.

Turhan, Z. (2021). Safe father-child contact postseparation in situations of intimate partner violence and positive fathering skills: A literature R=review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 22(4), 856-869.

Van Eijkern, L., & Rus, H. (2014). (On)machtige vaders. *Over vaderschap in situaties van huiselijk geweld*. Het Kopland.

Vaan, K. de, Harthoorn, H. & Martina, K. (2021). *De relatie tussen gender en geweld tegen vrouwen & huiselijk geweld: een analyse*. Amsterdam: Regioplan.

Wortmann, , S. (2022). *De kinderrechter, het ouderschapsplan en de verschillende echtscheidingszaken*. In: 100 jaar kinderrechter. J.H. de Graaf & G.C.A.M. Ruiterberg. Recht en Praktijk Personen- en familierecht (PFR8), Deventer: Wolters Kluwer

Woodall (2023b). *What lies beneath understanding coercive control in the lives of children of divorce and separation*. <https://karenwoodall.blog/2023/03/17/what-lies-beneath-understanding-coercive-control-in-the-lives-of-children-of-divorce-and-separation/>

Bijlage 1: Methodologische verantwoording

In deze bijlage beschrijven we de verschillende uitgevoerde activiteiten voor de twee deelonderzoeken. De activiteiten werden uitgevoerd bij drie opvangorganisaties voor slachtoffers van huiselijk geweld (hierna opvang genoemd): Blijf Groep, Moviera en Sterk Huis. Het eerste deelonderzoek bestond uit oriënterende gesprekken, een verkenning van de literatuur, focusgroepen, aanvullende interviews, observaties van multidisciplinaire overleggen en een expertmeeting. Dit deel werd afgesloten met een tussentijdse rapportage. Het tweede deelonderzoek had als doel om tot een afwegingskader met handvatten voor professionals in de opvang rondom vader-kind contact te komen. Hiervoor zijn focusgroepen uitgevoerd, en een digitale feedback ronde bij de medewerkers van de drie opvangorganisaties. Dit mondde uit in een afwegingskader met handleiding.

Vraagstelling

De hoofdvraag voor het onderzoek luidt:

Welke knelpunten en mogelijke oplossingen zien professionals in de opvang als het gaat om hun rol en verantwoordelijkheid in veilig vadercontact tijdens de opvangperiode?

Per deelonderzoek zijn de volgende deelvragen geformuleerd:

- Deelonderzoek 1 - Inzicht in huidige werkwijze en ervaren knelpunten en oplossingsrichtingen:
  - *Hoe ziet de huidige werkwijze omtrent vader-kind contact tijdens de opvang eruit?*

- *Welke knelpunten ervaren professionals bij vader-kind contact tijdens de opvang en welke mogelijke oplossingsrichtingen zien professionals?*
- Deelonderzoek 2 - Samen met de praktijk op zoek naar handvatten:
  - *Hoe vertalen de uitkomsten uit deelonderzoek 1 zich naar handvatten in de praktijk voor professionals werkzaam in de opvang?*

Deze centrale vragen zijn uitgewerkt in de volgende deelthema's en deelvragen:

- Inschatten veiligheid voor (veilig) vadercontact:
  - Is er voldoende inzicht in aard en omvang van geweld in de relatie en het gezin om in te kunnen schatten of er veilig vadercontact kan zijn? Hoe verhoudt de risicoscreening zich tot het inschatten van veilig vadercontact? Of andere screeningsinstrumenten?
  - Met wie wordt gesproken (moeders, kinderen en vaders) en hoe wordt met hen gesproken om tot een veiligheidsinschatting te komen en een afweging of vadercontact gewenst is?
  - Zijn er criteria op grond waarvan wordt ingeschat dat vadercontact veilig is? Welke overwegingen spelen er? In hoeverre hangt dit af van het geweldspatroon dat op de voorgrond staat?
- Rol professionals binnen opvang met betrekking tot vadercontact:
  - Hoe zien de rol en verantwoordelijkheid van de verschillende professionals in de opvang er momenteel uit als het gaat om vadercontact (handelingscomponent en juridische component)?
  - Wat zijn mogelijke vormen van contact en omgang tussen kinderen in de opvang en hun vader en op welke manier is de opvang daarbij betrokken? (Bijv. begeleide omgang)
  - In hoeverre en op welke manier speelt de opvang een rol in het opstellen van het gezamenlijke ouderschapsplan en het handhaven ervan?
  - Tegen welke juridische aspecten lopen de professionals in de opvang aan? Wat is het juridisch kader en is er jurisprudentie over gronden om omgang/contact te weigeren of voorwaarden te verbinden aan contact (specifiek voor opvang) ?

- Welke methoden/instrumenten/richtlijnen kunnen professionals in de opvang inzetten bij vadercontact?
- Wat hebben professionals in de opvang nodig om hun rol rondom vadercontact goed te kunnen vervullen?
  - Welke specialistische kennis is nodig om de situatie goed te kunnen wegen (patronen van veiligheid; omgangsproblematiek in relatie tot hechting/trauma).
  - Welke vaardigheden zijn nodig? (Bijvoorbeeld gesprekstechnieken voor omgaan met agressieve ontkenkende vader of welbespraakte charmante vader; of bijvoorbeeld moeders die geen contact willen met vader, terwijl het wel in het belang van het kind is.)
- Hoe kan de rol van professionals in de opvang met betrekking tot vadercontact worden geprofessionaliseerd?
- Rol maatschappelijk werker opvang in samenwerking met netwerkpartners:
  - Wat zijn de belangrijkste netwerkpartners met betrekking tot vadercontact? (Jeugdhulporganisaties, Veilig Thuis, wijkteam, politie, jeugdbescherming, volwassen GGZ, reclassering.)
  - Hoe verloopt de samenwerking met betrekking tot vadercontact met bovengenoemde netwerkpartners in de praktijk en overkoepelend de proces/casusregiehouder? Wat gaat goed en wat kan beter?

Deelonderzoek 1 - Inzicht in huidige werkwijze en ervaren knelpunten en oplossingsrichtingen

Het doel van het eerste deelonderzoek was om inzicht te krijgen in de huidige werkwijze rondom vader-kind contact en omgang, en contact met de vader vanuit de opvang. We keken hierbij naar afwegingen die professionals maken en beslissingen die ze nemen rondom, handelingen en activiteiten die professionals verrichten, wat goed gaat en waar knelpunten liggen en wat mogelijke oplossingsrichtingen zijn. Dit vergeleken we met kennis en inzichten vanuit de literatuur over vader-kind contact. De activiteiten behorend bij dit deelonderzoek waren: enkele oriënterende gesprekken, een documentstudie uit,

focusgroepen en enkele aanvullende interviews, en afsluitend een expertmeeting. Hieronder worden de verschillende activiteiten beschreven.

Oriënterende gesprekken

Eerst voerden we per organisatie (Blijf Groep, Moviera en Sterk Huis) enkele gesprekken met verschillende professionals. In totaal voerden we 6 (groep) gesprekken. We spraken met 2 gezinsbegeleiders, 2 gedragswetenschappers, 1 beleidsmedewerker, 1 procesbegeleider, 3 persoonlijk professionals¹⁴, 1 teamleider en 1 sociaal juridisch dienstverlener.

Ook spraken we nog met enkele professionals van de opvangorganisatie Wender, vanwege een onderzoek dat zij uitvoerden naar vader-kind contact vanuit de opvang (Van Eijkern & Rus, 2014).

Documentstudie: Literatuurstudie en desk research

De literatuurstudie richtte zich op het juridische kader van omgang en gezag en de betekenis ervan voor de opvang. Wat is bekend in de (inter)nationale literatuur over contact en omgang met een geweld plegende ouder, en zijn er studies die kijken naar vader-kind contact en omgang als kinderen in de opvang zitten. Daarnaast keken we naar het buitenland; wat zijn daar regels als het gaat om het wel of niet toestaan van vadercontact bij huiselijk geweld en meer specifiek, als vrouwen en kinderen zijn gevlucht naar de opvang?

Daarnaast zochten we voorbeelden van goede praktijken, methodieken, afspraken, richtlijnen en beleidsregels rond vadercontact binnen de opvang in Nederland.

¹⁴ Bij de drie opvangorganisaties worden verschillende termen gebruikt. De term persoonlijk hulpverlener gebruiken we ook voor maatschappelijk werkers en ambulante hulpverlener.

Tot slot is in de jurisprudentie gekeken naar uitspraken van zowel het hof als de Hoge Raad met betrekking tot omgang en gezag in het geval van huiselijk geweld. Onderzocht is in welke mate de problematiek van huiselijk geweld wordt meegenomen in de afweging van de rechter omtrent het (niet) toewijzen van gezag en/of omgang. Vervolgens is een overzicht gemaakt van de meeste voorkomende redenen waarop de rechter de uiteindelijke beslissing betreffende het (niet) toewijzen van gezag en/of omgang heeft gebaseerd.

Interviews en focusgroepen met professionals in de opvang

We organiseerden 3 focusgroepen. Elke focusgroep had een specifiek thema, maar soms werden onderwerpen in meerdere focusgroepen besproken. Professionals van de drie verschillende opvangorganisaties sloten aan bij elke focusgroep, zodat ze ook van elkaar konden leren. De eerste focusgroep had als thema het contact tussen vaders en kinderen op het moment dat moeder en kinderen in de opvang zitten. De 7 professionals hadden de volgende functies: 6 persoonlijk professionals en 1 gezinshulpverlener. De tweede focusgroep betrof het (eerste) contact met vaders door professionals van de opvang vanaf het moment dat moeder en kinderen in de opvang komen. De 5 professionals hadden de volgende functies: 1 persoonlijk hulpverlener, 1 gezinshulpverlener, 2 gedragswetenschappers en 1 procesbegeleider. De derde focusgroep ging over de samenwerking tussen de opvang en netwerkpartner bij vader-kind contact. De 4 professionals hadden de volgende functies: 1 beleidsmedewerker, 1 procesbegeleider, 1 gezinshulpverlener en 1 gedragswetenschapper.

Na de focusgroepen hielden we drie aanvullende interviews. Zo hebben we gesproken met 2 professionals die werken met mannelijke slachtoffers van huiselijk geweld die in de mannenopvang komen. Deze situatie blijkt te veel te verschillen van de situatie waarin vrouwen met kinderen in de opvang komen, dat we op basis van deze interviews besloten om het onderzoek nu enkel te richten op de situatie dat kinderen met hun moeder in de opvang zitten. De derde professional die we spraken had contact met de mannen en gaf ook groepstherapie aan mannen.

Bijwonen multidisciplinair overleg (MDO)

Een onderdeel van het onderzoek was het aansluiten bij verschillende overleggen die professionals hadden op de opvang in het kader van vader-kind contact. Hiermee wilden we inzicht krijgen welke argumenten worden gebruikt, en welke instrumenten zijn ingezet rond risico-inschatting. Het was voor ons enkel interessant als in een overleg ook gesproken werd over afwegingen en beslissingen rondom vader-kind contact. Deze overleggen worden vaak ad hoc ingepland. De bedoeling was dat wij op het moment dat een overleg gepland werd ad hoc via teams benaderd zouden worden, maar dat moest dan agenda technisch passen én de betreffende professional moest bedenken om ons uit te nodigen. Hierdoor is het alleen gelukt om bij 4 overleggen vanuit Moviera aan te sluiten, maar niet bij Blijf Groep en Sterk Huis. We zijn bij 2 overleggen tussen betrokken professionals van de opvang aan de start van een traject aangesloten. In dit overleg werden verschillende onderwerpen besproken, waaronder aspecten rondom vader-kind contact. Voor een van deze overleggen zijn we een aantal weken later bij een vervolgoverleg aangesloten. Zo konden we zien wat de impact was van nieuwe informatie en hoe de acties die voortkwamen uit het eerste overleg waren opgepakt. Het vierde overleg was een overleg waarbij cliënt in gesprek ging met het team van betrokken professionals vanuit de opvang over haar wensen en mogelijkheden voor contact tussen vader en de kinderen.

Tussenrapportage

De bevindingen van het eerste deelonderzoek werden beschreven in een tussentijdse rapportage.

Deelonderzoek 2 – Handvatten voor de praktijk

Het doel van het tweede deelonderzoek was om tot handvatten rondom vader-kind contact te komen waar professionals die in de opvang werken mee aan de slag kunnen. Hiervoor deden we focusgroepen en vond een digitale feedback ronde plaats.

Focusgroepen

In totaal zijn 5 focusgroepen georganiseerd, waarbij we live langsgingen op locatie van de opvangorganisatie. Blijf Groep en Moviera hebben meerdere opvanglocaties, waartussen soms ook verschillen zitten. Daarom zijn we – waar mogelijk – op alle verschillende locaties langs geweest. De focusgroep bestond uit 2 onderdelen. In het eerste deel gebruikten we twee casussen: een casus waarbij intiem terreur op de voorgrond stond of een casus waarbij het gezinsprofiel gezin in de stress op de voorgrond stond. Aan de hand van de casus vroegen we naar de verschillende activiteiten, handelingen en afwegingen die bij deze specifieke casus gemaakt zouden worden. Daarna bespraken we of dingen anders gingen wanneer we een bepaald element veranderde. De veranderelementen waren verschillende vormen van geweld, situaties met verschillende veiligheidsinschattingen, belangen en wensen van de gezinsleden, traumaklachten moeder/kinderen, wel of geen gezag, vader ontkent het geweld of geeft geen toestemming voor speken van of hulp aan het kind en leeftijd en geslacht van de kinderen. In het tweede deel van de focusgroep gaven we een aantal (tegenstrijdige) bevindingen terug vanuit het eerste deelonderzoek, aangezien de literatuur soms niet overeenkwam met de werkwijze van professionals zelf. Hierdoor kregen we reflectie vanuit de professionals over onze bevindingen, die ook belangrijk waren voor het ontwikkelen van het afwegingskader. Daarna presenteerden we het concept afwegingskader. Professionals konden daarop reageren door te benoemen of ze dit helpend vonden en wat ze nog misten. Die opmerkingen namen we mee voor de volgende focusgroep. Zo hadden we bij de vijfde focusgroep al een duidelijk afwegingskader op papier.

Digitale feedbackrondes

Na de focusgroepen hebben we het afwegingskader verder uitgewerkt en een handleiding geschreven. Het afwegingskader, handleiding en tussentijdse rapportage zijn vervolgens verstuurd naar de drie opvangorganisaties. De professionals kregen twee weken de tijd om op het afwegingskader en handleiding te reageren. De tussentijdse rapportage werd meegestuurd zodat keuzes die gemaakt zijn voor het afwegingskader beter begrepen konden worden, zoals een verandering in visie dat in eerste instantie wordt uitgegaan van 'geen vader-kind contact, tenzij' in plaats van de tegenovergestelde visie die professionals hanteerden 'wel vader-kind contact, tenzij'. Door de digitale ronde breed uit te zetten kreeg elke medewerker die betrokken is bij de problematiek van vadercontact de mogelijkheid mee te denken en te discussiëren over het afwegingskader en bijbehorende handleiding. Vervolgens is de feedback geanalyseerd en zijn het afwegingskader en handleiding aangepast.

Vaststellen afwegingskader

De werkwijze c.q. afwegingskader is besproken met de begeleidingscommissie en daarna is het definitieve afwegingskader voor professionals van de opvang over veilig vader-kind contact vastgesteld.

Eindproducten

Het onderzoek heeft verschillende eindproducten. Ten eerste het afwegingskader, wat in een schematische weergave een eerste overzicht geeft van handelingen en afwegingen rondom vader-kind contact op het moment dat kinderen met moeder in de opvang zitten. Bij dit afwegingskader is een handleiding geschreven, om de stappen verder toe te lichten en handvatten te bieden wat belangrijk is voor professionals om op te letten, of welke vervolgdokument(en) (inclusief instrumenten) ze kunnen raadplegen of gebruiken. Tot slot leveren we een eindrapportage. Deze eindrapportage geeft – in tegenstelling tot het vastgestelde afwegingskader – een verdieping door meer achtergrond informatie te geven over het juridisch kader, de visie achter het afwegingskader, knelpunten bij specifieke casuïstiek, mogelijke oplossingsrichtingen, samenwerking met netwerkpartners en de positionering van de opvang.

Bijlage 2: Wetsartikelen omgang en gezag

Verdragen

Art. 3 – Verdrag inzake de rechten van het kind

1. Bij alle maatregelen betreffende kinderen, ongeacht of deze worden genomen door openbare of particuliere instellingen voor maatschappelijk welzijn of door rechterlijke instanties, bestuurlijke autoriteiten of wetgevende lichamen, vormen de belangen van het kind de eerste overweging.
2. De Staten die partij zijn, verbinden zich ertoe het kind te verzekeren van de bescherming en de zorg die nodig zijn voor zijn of haar welzijn, rekening houdend met de rechten en plichten van zijn of haar ouders, wettige voogden of anderen die wettelijk verantwoordelijk voor het kind zijn, en nemen hiertoe alle passende wettelijke en bestuurlijke maatregelen.
3. De Staten die partij zijn, waarborgen dat de instellingen, diensten en voorzieningen die verantwoordelijk zijn voor de zorg voor of de bescherming van kinderen voldoen aan de door de bevoegde autoriteiten vastgestelde normen, met name ten aanzien van de veiligheid, de gezondheid, het aantal personeelsleden en hun geschiktheid, alsmede bevoegd toezicht

Art. 8 EVRM – Recht op eerbiediging van privé-, familie- en gezinsleven

1. Een ieder heeft recht op respect voor zijn privé leven, zijn familie- en gezinsleven, zijn woning en zijn correspondentie.
2. Geen inmenging van enig openbaar gezag is toegestaan in de uitoefening van dit recht, dan voor zover bij de wet is voorzien en in een democratische samenleving noodzakelijk is in het belang van de nationale veiligheid,

de openbare veiligheid of het economisch welzijn van het land, het voorkomen van wanordelijkheden en strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden of voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen.

Art. 31 Verdrag van Istanbul (Verdrag ter bescherming van alle vormen van geweld tegen vrouwen) – Voogdij, omgangsregeling en veiligheid

1. De partijen nemen de wetgevende of andere maatregelen die nodig zijn om te waarborgen dat bij de vaststelling van de voogdij en omgangsregeling voor de kinderen rekening wordt gehouden met gevallen van geweld die vallen onder de reikwijdte van dit Verdrag.
2. De partijen nemen de wetgevende of andere maatregelen die nodig zijn om te waarborgen dat de uitvoering van een omgangsregeling of de voogdij niet ten koste gaat van de rechten en de veiligheid van het slachtoffer of de kinderen.

Nederlands Recht

Het familierecht is in boek 1 van het burgerlijk wetboek geregeld.

Art. 247 BW – Het gezag over minderjarige kinderen

1. Het ouderlijk gezag omvat de plicht en het recht van de ouder zijn minderjarig kind te verzorgen en op te voeden.
2. Onder verzorging en opvoeding worden mede verstaan de zorg en de verantwoordelijkheid voor het geestelijk en lichamelijk welzijn en de veiligheid van het kind alsmede het bevorderen van de ontwikkeling van zijn persoonlijkheid. In de verzorging en opvoeding van het kind passen de ouders geen geestelijk of lichamelijk geweld of enige andere vernederende behandeling toe.

3. Het ouderlijk gezag omvat mede de verplichting van de ouder om de ontwikkeling van de banden van zijn kind met de andere ouder te bevorderen.
4. Een kind over wie de ouders gezamenlijk het gezag uitoefenen, behoudt na ontbinding van het huwelijk anders dan door de dood of na scheiding van tafel en bed, na de ontbinding van het geregistreerd partnerschap anders dan door de dood, of na het beëindigen van de samenleving indien een aantekening als bedoeld in [artikel 252, eerste lid](#), is geplaatst, recht op een gelijkwaardige verzorging en opvoeding door beide ouders.
5. Ouders kunnen ter uitvoering van het vierde lid in een overeenkomst of ouderschapsplan rekening houden met praktische belemmeringen die ontstaan in verband met de ontbinding van het huwelijk anders dan door de dood of na scheiding van tafel en bed, de ontbinding van het geregistreerd partnerschap anders dan door de dood, of het beëindigen van de samenleving indien een aantekening als bedoeld in [artikel 252, eerste lid](#), is geplaatst, echter uitsluitend voor zover en zolang de desbetreffende belemmeringen bestaan.

Art. 253a BW – Geschillen gezag over het minderjarige kind

1. In geval van gezamenlijke uitoefening van het gezag kunnen geschillen hieromtrent op verzoek van de ouders of van een van hen aan de rechtbank worden voorgelegd. De rechtbank neemt een zodanige beslissing als haar in het belang van het kind wenselijk voorkomt.
2. De rechtbank kan eveneens op verzoek van de ouders of een van hen een regeling vaststellen inzake de uitoefening van het ouderlijk gezag. Deze regeling kan omvatten:
  - 2a. een toedeling aan ieder der ouders van de zorg- en opvoedingstaken, alsmede met overeenkomstige toepassing van [artikel 377a, derde lid](#), een tijdelijk verbod aan een ouder om met het kind contact te hebben;
  - 2b. de beslissing bij welke ouder het kind zijn hoofdverblijfplaats heeft;
  - 2c. de wijze waarop informatie omtrent gewichtige aangelegenheden met betrekking tot de persoon en het vermogen van het kind wordt

verschafft aan de ouder bij wie het kind niet zijn hoofdverblijfplaats heeft dan wel de wijze waarop deze ouder wordt geraadpleegd;

- 2d. de wijze waarop informatie door derden overeenkomstig [artikel 377c, eerste en tweede lid](#), wordt verschafft.
3. Indien op de ouders de verplichting van [artikel 247a](#) rust en zij daaraan niet hebben voldaan, houdt de rechter de beslissing op een in het tweede lid bedoeld verzoek ambtshalve aan, totdat aan die verplichting is voldaan. Aanhouding blijft achterwege indien het belang van het kind dit vergt.
4. De [artikelen 377e en 377g](#) zijn van overeenkomstige toepassing. Daar waar in deze bepalingen gesproken wordt over omgang of een omgangsregeling wordt in plaats daarvan gelezen: een verdeling van de zorg- en opvoedingstaken.
5. De rechtbank beproeft alvorens te beslissen op een verzoek als in het eerste of tweede lid bedoeld, een vergelijk tussen de ouders en kan des verzocht en ook ambtshalve, zulks indien geen vergelijk tot stand komt en het belang van het kind zich daartegen niet verzet, een door de wet toegelaten dwangmiddel opleggen, dan wel bepalen dat de beschikking of onderdelen daarvan met toepassing van [artikel 812, tweede lid, van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering](#) ten uitvoer kunnen worden gelegd.
6. De rechtbank behandelt het verzoek binnen zes weken.

Art. 251a BW - Het gezamenlijk gezag van ouders binnen en buiten huwelijk en het gezag van één ouder na scheiding

1. De rechter kan na ontbinding van het huwelijk anders dan door de dood of na scheiding van tafel en bed op verzoek van de ouders of van één van hen bepalen dat het gezag over een kind aan één ouder toekomt indien:
  - 1a. er een onaanvaardbaar risico is dat het kind klem of verloren zou raken tussen de ouders en niet te verwachten is dat hierin binnen afzienbare tijd voldoende verbetering zou komen, of
  - 1b. wijziging van het gezag anderszins in het belang van het kind noodzakelijk is.

2. De beslissing op grond van het eerste lid wordt gegeven bij de beschikking houdende scheiding van tafel en bed, echtscheiding dan wel ontbinding van het huwelijk na scheiding van tafel en bed of bij latere beschikking.
3. Indien een beslissing op grond van het eerste lid niet alle kinderen der echtgenoten betrof, vult de rechtbank haar aan op verzoek van een van de ouders, van de raad voor de kindbescherming of ambtshalve.
4. De rechter kan, indien hem blijkt dat de minderjarige van twaalf jaar of ouder hierop prijs stelt, ambtshalve een beslissing geven op de voet van het eerste lid. Hetzelfde geldt indien de minderjarige de leeftijd van twaalf jaren nog niet heeft bereikt, maar in staat kan worden geacht tot een redelijke waardering van zijn belangen ter zake.

Art. 268 BW – Schorsen gezag

1. De rechtbank kan een ouder geheel of gedeeltelijk in de uitoefening van het gezag schorsen indien:
  - 1a. een ernstig vermoeden bestaat dat de grond, bedoeld in [artikel 266, eerste lid, aanhef en onder a of b](#) is vervuld en de maatregel noodzakelijk is om een acute en ernstige bedreiging voor de minderjarige weg te nemen, of
  - 1b. een medische behandeling van een minderjarige jonger dan twaalf jaar of van de minderjarige van twaalf jaar of ouder die niet in staat kan worden geacht tot een redelijke waardering van zijn belangen terzake, noodzakelijk is om ernstig gevaar voor diens gezondheid af te wenden en een ouder die het gezag uitoefent toestemming daarvoor weigert.
2. Indien de ouders gezamenlijk het gezag uitoefenen, wordt gedurende de schorsing van het gezag van één van hen het gezag door de andere ouder alleen uitgeoefend, tenzij de kinderrechter een gecertificeerde instelling als bedoeld in [artikel 1.1 van de Jeugdwet](#), met de voorlopige voogdij over het kind belast. In dat geval is ook het gezag van deze ouder geschorst.
3. Betreft de schorsing beide ouders of een ouder die alleen het gezag uitoefent, dan belast de rechtbank een gecertificeerde instelling als bedoeld in

[artikel 1.1 van de Jeugdwet](#), met de voorlopige voogdij over de minderjarige. De gecertificeerde instelling heeft de bevoegdheden van een voogd.

4. [Artikel 267](#) is van overeenkomstige toepassing.
5. De schorsing in de uitoefening van het gezag vervalt na verloop van drie maanden na de dag van de beschikking, tenzij voor het einde van deze termijn beëindiging van het gezag is verzocht.

Art. 266 BW - Beëindigen gezag

1. De rechtbank kan het gezag van een ouder beëindigen indien:
  - 1a. een minderjarige zodanig opgroeit dat hij in zijn ontwikkeling ernstig wordt bedreigd, en de ouder niet de verantwoordelijkheid voor de verzorging en opvoeding, bedoeld in [artikel 247, tweede lid](#), in staat is te dragen binnen een voor de persoon en de ontwikkeling van de minderjarige aanvaardbaar te achten termijn, of
  - 1b. de ouder het gezag misbruikt.
2. Het gezag van de ouder kan ook worden beëindigd indien het gezag is geschorst, mits aan het eerste lid is voldaan.

Art. 267 BW – Beëindigen gezag

1. Beëindiging van het gezag kan worden uitgesproken op verzoek van de raad voor de kindbescherming of het openbaar ministerie. Tevens is degene die niet de ouder is en de minderjarige gedurende ten minste een jaar als behorende tot zijn gezin verzorgt en opvoedt bevoegd tot het doen van het verzoek indien de raad voor de kindbescherming niet tot een verzoek overgaat.
2. Indien de raad niet tot een verzoek als bedoeld in het eerste lid overgaat nadat hij een verzoek tot onderzoek hiertoe van de gecertificeerde instelling die de ondertoezichtstelling over de minderjarige uitvoert, heeft ontvangen, deelt hij dit schriftelijk mee aan die gecertificeerde instelling. De gecertificeerde instelling kan na ontvangst van die mededeling de raad voor de kindbescherming verzoeken het oordeel van de rechtbank te vragen of beëindiging van het gezag het noodzakelijk is. De raad

voor de kindbescherming die van de gecertificeerde instelling zodanig verzoek ontvangt, vraagt binnen twee weken na de dagtekening van dat verzoek het oordeel van de rechtbank of een beëindiging van het gezag moet volgen. In dat geval kan de rechtbank de beëindiging van het gezag ambtshalve uitspreken.

Art. 377a BW - Recht op omgang

1. Het kind heeft het recht op omgang met zijn ouders en met degene die in een nauwe persoonlijke betrekking tot hem staat. De niet met het gezag belaste ouder heeft het recht op en de verplichting tot omgang met zijn kind.
2. De rechter stelt op verzoek van de ouders of van een van hen of degene die in een nauwe persoonlijke betrekking staat tot het kind, al dan niet voor bepaalde tijd, een regeling inzake de uitoefening van het omgangsrecht vast dan wel ontzegt, al dan niet voor bepaalde tijd, het recht op omgang.
3. De rechter ontzegt het recht op omgang slechts, indien:
  - 3a. omgang ernstig nadeel zou opleveren voor de geestelijke of lichamelijke ontwikkeling van het kind, of
  - 3b. de ouder of degene die in een nauwe persoonlijke betrekking staat tot het kind kennelijk ongeschikt of kennelijk niet in staat moet worden geacht tot omgang, of
  - 3c. het kind dat twaalf jaren of ouder is, bij zijn verhoor van ernstige bezwaren tegen omgang met zijn ouder of met degene met wie hij in een nauwe persoonlijke betrekking staat heeft doen blijken, of
  - 3d. omgang anderszins in strijd is met zwaarwegende belangen van het kind.

COLOFON

Opdrachtgever	Blijf Groep, Moviera en Sterk Huis
Auteurs	Dr. M.K.M. Lünemann Mr. dr. K.D. Lünemann M. Compagner, MSc
Met medewerking van	N. de Jong Blijf Groep Moviera Sterk Huis Valente
Gefinancierd door	Blijf Groep, Moviera, Sterk Huis en Stichting Achmea Slachtoffer en Samenleving (SASS)
Foto omslag	Pexels, Tatiana Syrikova
Uitgave	Verwey-Jonker Instituut Giessenplein 59 C 3522 KE Utrecht T (030) 230 07 99 E secr@verwey-jonker.nl I www.verwey-jonker.nl

De publicatie kan gedownload worden via onze website:
<http://www.verwey-jonker.nl>

ISBN 978-94-6409-277-6

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht, januari 2024.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.